

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra teologických věd

Bakalářská práce

HISTORICKÝ POHLED NA DOBROČINNOST A CHARITATIVNÍ ČINNOST U ŽIDOVSKÉHO OBYVATELSTVA V ČECHÁCH DO ROKU 1914

Vedoucí práce: Doc. ThDr. Rudolf Svoboda, Th.D.
Autor práce: Roman Vojtíšek
Studijní obor: Sociální a charitativní práce
Forma studia: kombinovaná
Ročník: 3.

Bakalářská práce v nezkrácené podobě

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona číslo 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum, 31. 3. 2013

Roman Vojtíšek

„Děkuji vedoucímu bakalářské práce doc. ThDr. Rudolfovi Svobodovi, Th.D.
za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.“

OBSAH

ÚVOD	5
1 Stručně k dějinám Židů v Čechách od 10. století do roku 1914	6
1.1 Zmínky o přítomnosti Židů v Čechách a na Moravě od jejich příchodu do konce středověku a jejich postavení ve společnosti.....	6
1.2 Židé v Čechách od počátku novověku do roku 1914 a jejich postavení ve společnosti (1500–1914).....	10
2 Charita a dobročinnost jako jeden ze základních pilířů židovského náboženství	17
3 Charitativní spolky a sdružení ve městech a židovských obcích v Čechách	20
3.1 Výstavba a udržování synagog v židovských obcích	20
3.1.1 Synagoga v Uhříněvsi	20
3.1.2 Synagoga v Dlažově.....	21
3.1.3 Synagoga v Humpolci	22
3.2 Dobročinnost spolků a jednotlivců v židovských obcích	22
3.2.1 Dobročinnost v židovské obci Kosova Hora a Sedlčany	23
3.2.2 Dobročinnost v židovské obci Dobříš	23
3.2.3 Dobročinnost v židovských obcích Strážov, Hříškov, Golčův Jeníkov... ..	24
3.2.4 Dobročinnost v židovských obcích Hořice v Podkrkonoší, Kolín, Louny	25
3.3 Židovské dobročinné spolky méně známé.....	26
3.3.1 Dobročinnost v židovských obcích Kosova Hora, Humpolec, Janovice nad Úhlavou	26
3.3.2 Dobročinnost v židovských obcích Kolín, Libochovice, Mnichovo Hradiště	27
3.3.3 Dobročinnost v židovských obcích Strakonice, Tábor, Teplice	29
4 Chevra Kadiša v Praze a v židovských obcích od jejího vzniku do roku 1914..	30
4.1 Podmínky přijetí, členství a další činnosti Chevra Kadiša	31
4.2 Začátky činnosti v jednotlivých obcích	33
4.2.1 Chevra Kadiša v obci Sedlčany, Kosova Hora, Uhříněves.....	33
4.2.2 Chevra Kadiša v obci Hořice v Podkrkonoší, Janovice nad Úhlavou, Kolín.....	34
4.2.3 Chevra Kadiša v obci Světlá nad Sázavou, Rokycany.....	35
ZÁVĚR	37
SEZNAM LITERATURY	38
ABSTRAKT	39
ABSTRACT	40

ÚVOD

Svoji práci jsem se rozhodl psát o Židech, protože tento národ je pro mě velkou inspirací. Dlouhou dobu se věnuji období holocaustu a jeho studiu. Pro historické období jsem se rozhodl z důvodu pochopení myšlení židovského národa ohledně jejich činností v rámci charity, která by mi osvětlila jejich soudržnost a obrovskou vůli žít i v období tak nelidských podmínek, jaké panovaly za druhé světové války. Zároveň mě zajímalo, jak fungovala dobročinnost a charita v jejich národě v porovnání s muslimy nebo křesťany. Myslím si, že informovanost o židovství není mimo židovské obce příliš rozšířená.

Mým cílem bylo popsat tuto činnost od jejich počátků v Čechách až do určitého časového období. Jako přelom jsem si stanovil období vzniku první světové války. Ve své práci bych tyto poznatky rád shrnul do ucelené podoby, protože neznám publikaci, která by se tímto tématem zabývala uceleně. Narazil jsem na problémy ohledně literatury, protože se jedná většinou o literaturu staršího data, a také české a německé provenience. Vzhledem k tomu, že nebylo možné shromáždit dostatečné množství materiálu, je obsah a struktura kapitol ovlivněna nalezenými zdroji. Zdrojem informací, které jsem ve své práci použil, mi byly především publikace zabývající se židovským národem a jeho životem. Jednotlivé dějinné souvislosti bylo nutno poskládat a chronologicky seřadit. Informací o světovém dění v judaismu jsem našel dostatek. Horší to bylo s děním v Čechách v návaznosti na dané téma práce. Mým úkolem bylo sehnat dostatek historicky ověřených informací. Proto v kapitolách, týkajících se synagog a činností spolku Chevra Kadiša uvádím informace, které bylo možno dohledat v odborné literatuře. Rovněž časové mezery, které se v práci mohou vyskytnout, jsou z důvodu nedostatečně ověřených zdrojů. Jsem si vědom toho, že moje práce nemůže poskytovat úplný zdroj informací, jelikož některá data jsou pouze útržkovitá. Přesto věřím, že splní účel, kterým je informovat o daném tématu.

Práci jsem rozdělil do čtyř kapitol. V první se zabývám celkovým historickým průřezem příchodu Židů do Čech a důležitými milníky v jejich dějinách. Ve druhé se zamyslím nad vlivem jejich náboženství na dobročinnost a vzájemnou souvislost. Ve třetí kapitole pojednávám o vážnosti výstavby a udržování synagog pro židovskou obec a dále o štedrosti jejich členů v rámci dobročinných příspěvků na jejich udržování. Závěrečnou kapitolu jsem věnoval nejvýznamnějšímu charitativnímu spolku v Čechách.

1 Stručně k dějinám Židů v Čechách od 10. století do roku 1914

První zmínky o židovském osídlení v Čechách jsou uváděny od 8. století. Ovšem historické údaje v písemné podobě, které můžeme považovat za věrohodné, pochází až z desátého století. Vůči Židům byla za výše uvedené období vydána mnohá nařízení, která značně omezovala jejich život. Ve své práci uvádím zejména ta nařízení, která mohla mít na jejich život podstatný vliv. Všechny dostupné údaje jsou uvedeny chronologicky.

1.1 Zmínky o přítomnosti Židů v Čechách a na Moravě od jejich příchodu do konce středověku a jejich postavení ve společnosti

Za první oficiální doloženou informaci o přítomnosti židovského obyvatelstva v Čechách a na Moravě se dá považovat záznam z roku 903–906, ve kterém Raffelstettenský celní a plavební řád zmiňuje přítomnost Židů na Moravě již koncem 9. století.¹ Tato zpráva zmiňuje záznamy z celní stanice o cestách židovských kupců mezi Franckou říší a sousedními zeměmi. Kromě toho, že kroky prvních židovských poutníků směřovaly do různých míst, lze se domnívat, že častým cílem jejich cest bývala také Praha. Odtud totiž přišla další ověřená informace, kdy židovský kupec a diplomat Ibrahím ibn Jákob², který v letech 965–956 podával zprávu o Praze, zmiňoval i židovské obyvatelstvo města.³ Přesnější historická data se z těchto období ve spoustě případů nezachovala nebo byla zničena.⁴ Zprávy o židovských kupcích na konci 10. století v Praze se dochovaly v historických dokumentech, jako například v životopisech pražského biskupa sv. Vojtěcha.⁵ Dalším z takových dokumentů je Kosmova kronika česká (lat. orig. *Chronica Boemorum*). Jedná se o nejstarší kroniku národa Čechů a my díky jejímu autorovi máme potvrzeno, že v Praze Židé žili už přes sto padesát let. V údajích z roku 1124 Kosmas ve své kronice dokonce zmínil existenci synagogy⁶ v pražském podhradí, pravděpodobně na místech, kde se dnes nachází Malá Strana.

¹ Srov. FIEDLER, J. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*. Praha: Sefer, 1992, s. 5.

² Srov. GOLD, H. *Die Juden und Judengemeinden Bohmens in Vergangenheit und Gegenwart I.* Praha: Židovské nakladatelství, 1934, s. 100.

³ Srov. FIEDLER, J. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, s. 5.

⁴ Židovská osada ležela patrně v blízkosti knížecího tržiště v podhradí Pražského hradu.

⁵ Srov. FIEDLER, J. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, s. 5.

⁶ Srov. FIEDLER, J. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, s. 127. Synagoga měla být v roce 1142 zničena požárem a již nebyla znovu obnovena. Do dneška nebyly nalezeny ani její zbytky, proto nejsou

Přibližně kolem roku 1179 vzniklo z původní židovské osady samostatné židovské město s vlastním zastupitelstvem, samosprávou a soudnictvím. Postupně docházelo k jeho oddělení od dalších částí města zdi se šesti branami. Tím byl položen základ pražské židovské obce. Důležitost pražské židovské obce bylo možno spatřovat v její početnosti, kulturním a hospodářském bohatství. Až do poloviny 17. století byla ve vztahu k panovníkovi a úřadům země zástupcem všech ostatních židovských obcí v Čechách.⁷

Od 11. století se postavení Židů postupně stále více zhoršovalo. Židé už byli ve druhé polovině 12. století v Čechách prokazatelně zabydleni, provozovali zde své živnosti a spravovali svůj majetek. To bylo trnem v oku zejména světským a církevním hodnostářům. V roce 1179 zasedal v Římě III. lateránský koncil pod vedením papeže Alexandra III. a za účasti 309 biskupů vyhlásil segregaci, tj. oddělení Židů od křesťanů v křesťanských zemích. Můžeme to považovat za věrohodně doložený údaj o útlaku židovského obyvatelstva v Čechách. Ovšem nejednalo se jen o Židy. Tvrdá opatření se týkala všech heretiků.⁸

Další, v pořadí IV. lateránský koncil na obranu katolické víry, svolaný papežem Inocencem III. v roce 1215, kromě schválení sedmdesáti papežských dekretů a schválení volby Fridricha II. římským císařem, přijal také ustanovení o židovské lichvě, zakázal Židům vlastnit půdu, zabývat se zemědělstvím a řemeslnictvím, dále vyloučil Židy z veřejných úřadů a zakázal konvertitům návrat k jejich původní víře. Židé i muslimové měli nařízeno nosit zvláštní oblečení z důvodu jejich identifikace. Pro shromáždění k modlitbám a setkáním stále zvětšujícího se počtu obyvatel židovské obce byly vystavěny nové synagogy. Kromě synagogy Staré školy (Altschule)⁹, která byla nejstarší synagogou v pražské židovské obci, vznikla ve druhé polovině 13. století synagoga známá pod názvem Staronová. V letech 1270–1290 došlo k jejímu přestavění a postupně se stala centrem židovského města.

známé žádné bližší dispozice. Kolem této synagogy je potvrzena existence židovské osady, která zde existovala až do založení židovského ghetta. Synagoga sloužila hlavně jako modlitebna.

⁷ Srov. FIEDLER, J. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, s. 5.

⁸ Hereze, kacířství či blud označuje původně takový teologický názor, který „volí“ nebo si „vybírá“ určitý odlišný pohled, který je neslučitelný s obecnou vírou dané církve, tj. ortodoxií. Zastánce hereze je touto církví označován jako heretik, kacíř či bludař.

⁹ Srov. FIEDLER, J. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, s. 132. Vznikla přibližně na přelomu 11. až 12. století. Dnes na jejím místě stojí Španělská synagoga, která zde byla vystavěna na přelomu roků 1867-1868

Další údaj ze života Židů v Čechách je tragický a zmíněná synagoga v něm sehrála svoji roli. V roce 1389 nastal největší pogrom v pražském ghettu.¹⁰ Večer 18. dubna v průběhu tzv. velikonočních bouří zde došlo k masakru asi tří tisíc Židů včetně žen a dětí, i když se snažili ukrýt uvnitř synagogy. Většina z nich zemřela v jejím okolí. Stopy krve byly na venkovních zdech údajně patrné ještě v roce 1618, než byla synagoga opravena.

Další usnesení sociálně segregovala Židy ve styku s křesťanským obyvatelstvem, zakazovala jim usadit se mimo vyhrazené a hlavně uzavřené čtvrtě.¹¹ Židé nenacházeli zastání nikde ve světě. První nejzásadnější právní předpis, jenž reguloval právní postavení Židů v Českých zemích ve středověku, bylo privilegium Přemysla Otakara II. vydané 29. března roku 1254 pro Židy ze zemí Koruny české – tzv. *Statuta Judaeorum*.¹² Dokument rovněž stanovil pravidla pro židovské obchodování s penězi a jejich půjčování. Spory mezi Židy a křesťany pro příští dobu rozhodoval nově jmenovaný královský židovský soudce. Každý nový panovník musel toto privilegium za sebe potvrdit. Nástupci Přemysla Otakara II. pravidlo potvrzování moc nedodržovali. Židé zažívali období nestability.¹³ Za Karla IV., který privilegium potvrdil roku 1357, se Židé dostali poprvé do pozice *servi camerae regiae* (služebníků královské komory). Spadali tedy přímo pod pravomoc panovníka, jenž jim poskytoval právní ochranu, ale jemuž za to byli povinni platit daně a různé poplatky.¹⁴ Václav IV. v roce 1393 byl posledním panovníkem, který toto privilegium Židům potvrdil.

¹⁰ Srov. FIEDLER, J. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, s. 9.

¹¹ Srov. VOLAVKOVÁ, H. *Židovské museum v Praze*. Praha: Výtvarný odbor Umělecké besedy v Praze, 1948, s. 6.

¹² Srov. FIEDLER, J. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, s. 7. Postavení Židů v Českém království právně určil král Přemysl Otakar II., který roku 1254 vydal Židovská statuta (*Statuta Judaeorum*). Na základě těchto výsad majících platnost zákona byli Židé poddáni přímo panovníkovi, který je chránil, sliboval svobodu náboženského života a povoloval obchod s penězi. Ale za všechny tyto výsady musela židovská obec platit vysoké daně a poskytovat mu půjčky. Podle oněch Židovských Statut byl jakýkoli útok proti Židům chápán jako útok proti samotnému králi a jeho zájmům. Každý, kdo jakkoliv ublížil Židovi či ho dokonce zabil, musel zaplatit vysokou pokutu do panovnické pokladny a navíc ještě zaplatit odškodné postiženému. Dalo by se tedy říci, že židovské obyvatelstvo bylo v Českém království dobře právně zabezpečeno. Ale každý nový panovník musel výsady Statutu znovu potvrdit.

¹³ Např. nástupce Přemysla Otakara II., Václav II. v roce 1296 pod záminkou ochrany nechal zajmout pražské i venkovské židy. Propustil je až po zaplacení výkupného. V roce 1336 Jan Lucemburský pražské Židy rovněž zajal a násilně se zmocnil jejich majetku v ghettu.

¹⁴ Židé zbavení svých práv a vytlačeni na okraj středověké společnosti byli zcela závislí na vůli panovníků. Ti je prohlašovali za svůj majetek a přímé poddané.

Statuta Judaeorum měla tato jednotlivá ustanovení:

§ 1. Při sporech týkajících se Židů či jejich majetku nesměl křesťan svědčit proti Židovi bez dalšího křesťanského nebo židovského svědka.

§ 2. Když křesťan tvrdil, že měl u Žida nějakou zástavu a ten to popřel, ověřilo se Židovo tvrzení přísahou.

§ 3. Když křesťan tvrdil, že svou věc zastavil u Žida za nižší obnos než tvrdil Žid, ověřovalo se Židovo tvrzení přísahou.

§ 4. Když ovšem tvrdil Žid, že půjčil křesťanovi peníze za zástavu bez svědků, postačovala přísaha křesťana.

§ 5. Žid mohl přijmout do zástavy všechny předměty, kromě zakrvavených, mokrých a posvátných rouch.

§ 6. Když prohlásil křesťan, že zástava nacházející se u Žida pochází z krádeže, stačilo, aby Žid složil přísahu, že zástavu přijal, aniž by o krádeži věděl. Židovi musela být za takovou zástavu pak zaplacená plná částka včetně úroků.

§ 7. Pouhá přísaha Žida, že křesťanská zástava přišla nazmar požárem, nebo že byla ukradena, postačovala k tomu, aby byl Žid osvobozen od poskytnutí náhrady.

§ 8. Spory mezi Židy neměl řešit městský rychtář, nýbrž samotný král, kníže nebo nejvyšší zemský komoří.

§ 9. Za zranění Žida musel křesťan zaplatit panovnické komoře 12 hřiven ve zlatě a zraněnému Židovi 12 hřiven ve stříbře a náklady na léčení.

§ 10. Když zabil křesťan Žida, byl křesťan souzen příslušným soudem a navíc veškerý jeho majetek připadl panovníkovi.

§ 11. Když zbil křesťan Žida, aniž by Židovi tekla krev, zaplatil křesťan 4 hřivny ve zlatě panovnické komoře a 4 hřivny ve stříbře zbitému Židovi. Pokud křesťan nebyl schopen zaplatit, byla mu useknuta ruka.

§ 12. Židé měli na celém ovládaném území svobodu pohybu a platili cla ve stejné výši jako křesťané.

§ 13. Při převozu mrtvého nesmělo být od Židů požadováno jakékoli clo.

§ 14. Jakékoli poškození židovského hřbitova se trestalo smrtí a propadnutím veškerého majetku provinilého panovnické komoře.

§ 15. Poškození synagogy bylo trestáno pokutou 2 talentů.

§ 16. Když byla Židovi jeho rychtářem uložena pokuta nazývaná *wandel*, zaplatil Žid pouze 12 denárů.

§ 17. Za nedostavení se před soud zaplatil Žid pokutu 4 denáry, stalo-li se tak však potřetí, zaplatí 36 denárů.

§ 18. Když zranil Žid Žida, zaplatil viník pokutu 2 talenty.

§ 19. Přísahat na Tóru musel Žid pouze tehdy, byl-li předvolán před panovníka.

§ 20. Pokud nebyl vrah Žida známý, byl podezřelý postaven před „Boží soud“.

§ 21. Když znásilnil křesťan Židovku, byla mu useknuta ruka.

§ 22. Židovský rychtář přednesl spor mezi Židy před městského rychtáře, jen pokud k tomu byl vyzván.

§ 23. Pokud křesťan vyplatil od Žida zástavu, aniž by během jednoho měsíce zaplatil také úroky, vznikaly úroky z úroků.

§ 24. Židovské domy byly osvobozeny od povinnosti poskytovat nocleh.

§ 25. Když půjčil Žid peníze pozemkovému magnátovi za zastavený statek nebo listinu, přidělil mu panovník jinou zástavu.

§ 26. Když unesl muž nebo žena židovské dítě, mělo s nimi být zacházeno jako se zloději.

§ 27. Když měl Žid u sebe křesťanskou zástavu po dobu celého roku a nepřevyšovala-li již cena zástavy zapůjčenou částku, mohl Žid po upozornění rychtáře zástavu prodat.

§ 28. Vykoupení zástavy se nesmělo požadovat během židovských svátků.

§ 29. Když zcizil křesťan Židovi zástavu nebo odebral-li mu ji násilím, byl křesťan těžce potrestán jakožto škůdce panovnické komory.

§ 30. Soudní pře proti židovi se musela odehrávat jedině v synagoze, kromě případu, kdy byl Žid předvolán před panovníka.¹⁵

O tom, že se Židé neusazovali pouze v Praze a jejím okolí, se dozvídáme také díky údajům od roku 1426 do roku 1517. V té době začali být Židé masově vypovídáni z českých a moravských měst.¹⁶

1.2 Židé v Čechách od počátku novověku do roku 1914 a jejich postavení ve společnosti (1500–1914)

Židé byli lidé na dobu, ve které žili, značně vzdělaní. Studium pro ně bylo důležité pro zajištění vlastní existence, ale také pro předání vědomostí svým potomkům. Jejich děti

¹⁵ Srov. FIEDLER, J. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, s. 7.

¹⁶ Srov. Tamtéž, s. 10,11.

nemohly navštěvovat školy křesťanské, proto za školu sloužila většinou synagoga v židovské obci. Pro potřeby výuky a předávání vědomostí následovníkům byla v roce 1512 založena nejstarší hebrejská tiskárna na sever od Alp. Zajišťovala knižní výtisky pro širokou veřejnost. Výtisky na tu dobu vynikaly obdivuhodnou typografickou úpravou a výzdobou. Je doloženo vydání nejstaršího známého pražského hebrejského tisku – Sidur, kniha modliteb pro všední dny a šabat.¹⁷ Tiskárna vykonávala činnost až do 18. století.

Protože byla Praha od počátku centrem židovského dění a usazovali se zde stále další Židé, došlo v roce 1535 k výstavbě Pinkasovy synagogy. Tato sloužila nejprve jako rodinná modlitebna rodině Horowitzů. Až později zde byla vybudována rituální lázeň a synagoga, která začala sloužit veřejnosti z řad židovského obyvatelstva. Jméno po krakovském rabínovi Pinkasovi dostala až později v 16. století.

Židé se v té době živili většinou lichvou či pokoutním obchodem. Byli konkurencí zejména pro měšťany, kteří opakovaně žádali jejich vypovězení z Prahy. Šlechta je naopak z hospodářských důvodů chránila. Nakonec se však pražským měšťanům podařilo využít požáru Hradčan a Malé Strany k vypovězení Židů z českých zemí. Vinu za požár svedli na Židy a navíc je obvinili z vyzvědačství ve prospěch Turků, se kterými právě probíhal válečný konflikt. V roce 1541 proto císař Ferdinand I. Židy z Čech vypověděl. Jejich vypovězení sice ještě dvakrát odložil, ale v roce 1543 většina Židů byla nucena se definitivně vystěhovat z českých královských měst.¹⁸ Velký význam Židů pro ekonomiku země však při jejich vyhnání nebyl Ferdinandem I. vůbec domyšlen, a proto jejich vypovězení z Čech v roce 1563 odvolal a následně byl Židům povolen návrat.

Významnou epizodou v dějinách židovství je rok 1564, kdy byla v Praze založena první *Chevre Kadiša* – známější pod názvem pohřební bratrstvo. Stala se významnou sociální institucí ghetta. Jejím zakladatelem byl rabín Eliezer Aškenazi. Více se tomuto tématu věnuji v samostatné kapitole, protože si myslím, že se jedná o specifickou činnost z oblasti charitativní práce u židovského národa.

Vzhledem k rostoucímu počtu židovského obyvatelstva byla v Praze o čtyři roky později v roce 1568 dostavěna Vysoká synagoga a židovská radnice. Když v roce 1577 Rudolf II. přestěhoval své sídlo do Prahy, potvrdil Židům v českém království privilegia

¹⁷ Jedná se o výtisk knihy. Za nejstarší dochovaný spis je považován výklad Talmudského traktátu od Izáka ben Jákoaba zvaného Laban z 12. století.

¹⁸ Srov. FIEDLER, J. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, s. 11.

udělená předchozími panovníky. Poté nastala pro židovské obyvatelstvo éra zlatých časů. V letech 1591–1592 přibyla k již postaveným synagogám další, pojmenována podle Mordechaje Maisela, který byl dvorním finančníkem Rudolfa II.¹⁹ Židovská kultura vzkvétala a Židé se dostávali na pozice až u dvora. V roce 1599 císař dokonce osvobodil židovskou obec od všech cel a mýt ve městě pražském a vzal ji pod svou ochranu.

V roce 1648 se Židé aktivně účastnili obrany Prahy proti švédskému vojsku. Jako vděk za jejich pomoc jim Ferdinand III. udělil právo používat jako jejich vlastní znak švédskou helmici ve středu šesticípé hvězdy. Po uzavření Vestfálského míru v roce 1648 obdržela židovská obec zvláštní privilegium, které na dlouhou dobu tvořilo základ právního postavení Židů v českých zemích. Židé mohli zůstat v místech, kde odedávna žili a nesměli být bez souhlasu císaře vypovídáni. Dále mohli provozovat veškerá řemesla a obchody, kromě výroby zbraní. Svě krámy a stánky mohli mít umístěny na náměstích a trzích. Ve věcech právních jim byla poskytnuta řada ulehčení.

V roce 1680 zasáhla obyvatelstvo Prahy morová epidemie. Zasáhla nejen křesťanské, ale i židovské obyvatelstvo. O devět let později, v roce 1689 však, všechny postihla další krutá rána osudu. Byl to velký požár Starého města Pražského včetně ghetta. Dne 21. června 1689 vyhořelo všech 318 domů a 11 synagog. Mezi naprosto zničené domy patřila i Klausova synagoga. Požár si vyžádal na 150 lidských životů.²⁰ Životní situace v té době nebyla rozhodně lehká, ale i přes všechny nepřízně osudu počet obyvatel židovského města neustále vzrůstal.²¹

Za vlády Karla VI. v roce 1726 dolehlo na Židy další omezení, které museli strpět. Za podpory takzvaného úředního antisemitismu byl vydán Familiantský zákon.²² Byl to předpis (Numerus Clausus) určující speciální podmínky pro uzavírání sňatků mezi Židy. Cílem byla regulace židovského obyvatelstva. Princip Familiantského zákona spočíval ve stanovení určitého počtu židovských rodin, které mohly v dané zemi nebo v daném místě žít, uzavřít sňatek a tedy i založit rodinu. Občanům včetně Židů bylo vydáváno

¹⁹ Srov. FIEDLER, J. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, s. 13. Jeho jméno je spojeno i se stavbou Vysoké synagogy, židovské radnice, založením pražské talmudské školy a špitálu. Ovšem nejvýznamnějším reprezentantem z duchovního hlediska židovské obce té doby byl Jehuda Liva ben Becalel, zvaný také rabi Low, v hebrejštině znám i pod jménem Maharal.

²⁰ Srov. FIEDLER, J. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, s. 14.

²¹ Srov. Tamtéž, s. 15. Zatímco v roce 1600 bylo obyvatel kolem 3 000, koncem 17. století už jejich počet dosahoval 11 500.

Židovská obec pražská byla třetí největší po Amsterdamu a Soluni.

²² Srov. FIEDLER, J. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, s. 17.

povolení k sňatku. Povolení na zvláštním tiskopise²³ vydával zámecký úřad. Zatímco data o narození, úmrtí a také provedení obřizky potvrzoval děkan.

Ženit se legálně mohli pouze prvorození synové.²⁴ Tím získávali také povolení k pobytu, takzvaný inkolát.²⁵ Na uvolněná místa stále nedočkavě čekalo plno zájemců. S místy se kupčilo a manipulovalo. Familianty se tak stávali zpravidla členové nejbohatších a nejvlivnějších rodů v ghettu. Familiantský zákon povoloval 8 541 židovských rodin v Čechách a 5 106 na Moravě.²⁶

Ve stejném roce do jejich života zasáhlo další nařízení, kterým byl takzvaný translokační reskript.²⁷ Ten nařizoval opětovné soustředění všech židovských obyvatel z měst a vesnic do uzavřených sídlišť. Ta měla být navíc v dostatečné vzdálenosti od kostelů, náměstí a míst, kde se scházeli křesťané.

Přes všechna tato omezení a nařízení, která na Židy doléhala, mělo zřejmě největší dopad vydání vypovídacího dekretu císařovnou Marií Terezií dne 18. 12. 1744 pro Židy v Čechách²⁸ (v některých pramenech uváděno, že se týkal pouze města Prahy). Na základě této listiny je císařovna kvůli údajné spolupráci s protivníkem při válce proti Prusku a pruské okupaci Prahy vypověděla z Čech. O rok později se přidalo vypovězení i z Moravy a Slezska. Jako první byli nuceni odejít Židé z hlavního města Prahy. Ovšem město po odchodu Židů zaznamenalo znatelný hospodářský pokles, a tak bylo od dalšího vyhánění upuštěno. Rozdělení a počet městských a venkovských Židů se víceméně neměnil od roku 1724, kdy začala platit nařízení zakazující migraci židovského obyvatelstva. Počet Židů na venkově se podstatně zvýšil až po jejich vypovězení z Prahy.²⁹ Oficiálně byl Židům povolen návrat v červenci 1748 zpět do Čech a v srpnu téhož roku i do města Prahy. Císařovna na Židy za toto povolení uvalila tzv. toleranční daň,³⁰ která činila 204 000 zlatých ročně.³¹ Značné zvýšení daní za možnost návratu Židů do Čech, které jim milostivě povolila císařovna Marie Terezie

²³ Tiskopis měl nadpis: Ehehimmel Aufstellung-Bewilligung, což v překladu znamená něco jako Povolení k vstoupení do manželského ráje. Těchto povolení byla do roku 1801 vydána celá řada.

²⁴ Srov. STEHLÍK, M. *Židé na Dačicku a Slavonicku*. Dačice: Městské muzeum a galerie v Dačicích, 2002, s. 18.

²⁵ Srov. ČAPKOVÁ, K. *Češi, Němci, Židé?*. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2005, s. 59.

²⁶ Až Josef II. v roce 1789 zvýšil počet familiantů v Čechách na 8 600 a na Moravě na 5 400. Zákon platil až do roku 1849.

²⁷ Srov. FIEDLER, J. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, s. 18.

²⁸ Srov. FIEDLER, J. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, s. 18.

²⁹ Srov. ČAPKOVÁ, K. *Češi, Němci, Židé?*, s. 23.

³⁰ Srov. FIEDLER, J. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, s. 19.

³¹ Daň byla více než desetinásobně větší oproti roku 1723. Navíc byla vždy po pěti letech navyšována až do částky 300 000 zlatých.

v roce 1748 a další požár židovského města v roce 1754,³² bylo důvodem vysokého zadlužení pražského ghetta.

Výnosem v roce 1762 císařovna ještě navíc zatížila Židy potupnou středověkou povinností, a to nosit zvláštní označení (muži – žlutý pásek na pravé paži, ženy – žlutá stužka ve vlasech a zvláštní účes).³³ Příznivější obrat v situaci nastal až tehdy, když nový panovník Josef II. potupné označování Židů zrušil v rámci svého Tolerančního patentu³⁴ pro Čechy a Moravu. Toleranční patent vydal císař v roce 1781 a měl Židům zaručovat stejná práva, která do této doby příslušela pouze křesťanskému obyvatelstvu. Mohla tím začít jejich hospodářská, společenská a lidská emancipace. Císařskému dvoru však nešlo o to, aby byli Židé svobodní. Spíše chtěl docílit jejich začlenění do služeb státu. To vše souviselo s omezením židovské samosprávy a povinností přijmout nová jména a příjmení. Původní hebrejská nebyla totiž pro úředníky srozumitelná. Židé neměli až do roku 1787 rodinné příjmení, jenom jména po otcích. Císařským patentem Josefa II. byl vykonán nový a podrobný soupis všech Židů a každý Žid si musel zvolit nové občanské jméno a příjmení.³⁵ Soupis se dochoval ve formě konskripčních listů, které měli název Zeugniszettel.³⁶ V těchto listech bylo uvedeno jednak původní (židovské), ale i nové (občanské) jméno jeho nositele. Tato jména byla vzhledem k dané době ve většině případů německá. Ovšem je možné nalézt i několik případů, kdy bylo zvoleno jméno české.³⁷ Na základě toho bylo nutné založit i matriky vedené v němčině, stejně jako obchodní knihy.

Opatření ohledně Židů pro království České roku 1797 shrnul Židovský Systemální patent.³⁸ Ten sloučil Josefské reformy s dalšími opatřeními, například Žid nesměl zaměstnávat křesťana jako čeledína a ani ho vzít k sobě za učedníka. Nemohl se stát měšťanem a mimo ghetto mohl provozovat pouze podřadné práce a podomní obchod se

³² Za obět' mu tentokrát padlo 190 domů a 6 synagog.

³³ Za pozornost zde stojí, že podobné označení ve formě žluté šesticípé hvězdy vyžadovali na Židech nacisté.

³⁴ Srov. FIEDLER, J. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, s. 19–20.

³⁵ Museli přijmout stále německé příjmení a osobní jméno si mohli vybrat ze 109 povolených mužských jmen a ze 35 ženských.

³⁶ Srov. GOLD, H. *Die Juden und Judengemeinden Bohmens in Vergangenheit und Gegenwart I.*, s. 24.

³⁷ Srov. tamtéž, s. 24. Zde lze najít česká jména, která si nově zvolili Židé žijící v Bechyni. Soupis obsahuje také popisná čísla domů, ve kterých bydleli, popř. povolání, které v té době vykonávali.

³⁸ Listina vydaná císařem dne 3. srpna 1797 s platností pro české království, která shrnula dosavadní toleranční opatření týkající se Židů v Čechách. Listina se dělí na sedm kapitol: 1. Náboženství, 2. Výuka, 3. Obecní statuta, 4. Stav obyvatelstva, 5. Způsob obživy, 6. Politické a soudní úřady, 7. Povinnosti vůči státu. Vydána 3. 8. 1797.

starým zbožím a šatstvem. Tyto změny podnítily mnoho Židů k asimilaci, to jest ke splynutí s křesťanským okolím, čímž se snažili získat stejné postavení jako křesťané.

Ale ani tento patent neznamenal zajištění rovnoprávnosti Židů vůči křesťanům. Toho ve skutečnosti docílili až v roce 1848, kdy byla rovnoprávnost uznána první rakouskou ústavou.³⁹ Při jejím vyhlášení docházelo v Praze, ale také v jiných městech k protižidovským vystoupením. Byla zrušena ghetta, Židé získali svobodu pohybu, usazování se a sňatků. Definitivně byla ukončena platnost numeru clausu, zrušen Familiantský zákon a Židé již nadále nebyli povinni platit toleranční daň. Roku 1867 byly tyto změny potvrzeny ústavou, která Židům přiznala stejná práva jako ostatním obyvatelům země. Židé se tak mohli stěhovat do dříve zakázaných míst, zvláště do průmyslových center. V důsledku toho začaly zanikat malé náboženské obce na venkově. V roce 1872 existovalo 327 židovských obcí, zatímco v roce 1890 jich bylo pouze 247.⁴⁰ Co se týká stěhování židovského obyvatelstva, byl do roku 1848 počet rodin bydlících ve městech omezený. Rodina se na vybraném místě mohla usadit pouze se souhlasem úřadu, a pokud bylo místo volné. Úřady ovšem souhlas dávaly bez větších problémů, protože zámožní Židé přinášeli pravidelný přísun peněz do městské pokladny. Každý Žid, který se chtěl přestěhovat, musel předkládat výkaz o jeho dřívějším pobytu. Výkaz dle dochovaných historických záznamů obsahoval kraj, místo, židovskou obec, jméno panství, pod kterou židovská obec spadala, členy rodiny a jejich zaměstnání.⁴¹ V roce 1876 byl v Praze založen Spolek českých akademiků Židů – byla to první instituce českého židovského hnutí v Čechách.⁴²

Zákon ze dne 27. července 1877 shrnul židovské obce v okrsky. Podle dalšího zákona ze dne 21. března 1890 byly poměry vzniku a fungování židovských obcí upraveny. Židé nadále tvořili náboženskou obec, která se musela sama udržovat, ale předepisovat směla pouze zákonné dávky. Ministerstvo schvalovalo stanovy obce. Obec měla vlastní představenstvo, náboženskou radu a výbor. Každá obec musela mít

³⁹ Srov. FIEDLER, J. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, s. 21.

⁴⁰ Srov. ČAPKOVÁ, K. *Češi, Němci, Židé?*, s. 24.

⁴¹ Záznam ve výkazu vypadal např. takhle: Do Bechyně se roku 1810 přistěhoval Bernard Feigl, narozený r. 1767, žena Apolena, narozená r. 1786, syn Ondřej, narozený r. 1809, obchodník, syn Leopold, narozený r. 1810, doktor medicíny v Týně nad Vltavou, dcery Františka, narozená r. 1812, Kateřina, narozená r. 1817, Eva, narozená r. 1825. Přišli z kraje prácheňského, ŽO Březnice, panství březnického, počet členů sedm.

⁴² Následovaly další spolky. V roce 1884 spolek Or Tomid (Věčné světlo) pro bohoslužby v hebrejském a českém jazyce. V roce 1893 vznik Národní jednoty českožidovské. V roce 1907 vzniká Svaz českých pokrokových Židů. V roce 1899 vzniká známý spolek Bar Kochba (původ jeho vzniku se datuje od roku 1893 pod názvem Makabea, od roku 1896 nese jméno Spolek židovských vysokoškoláků a až od roku je znám pod názvem Bar Kochba).

rabína,⁴³ který musel bydlet v židovské obci. Více malých židovských obcí mívalo jednoho společného rabína.

Židovský národ se stal konkurentem ostatním národům. Nacionální propaganda vedla často k nenávisti ostatních národů a nevráživost vůči Židům se projevila roku 1899 při Hilsneriádě.⁴⁴ Nadále se stupňovaly nálady proti Židům. Antisemitismus byl také projevem závisti vůči úspěšným židovským podnikatelům, kteří stáli u zrodu mnoha významných továren, zároveň však byly verbální útoky zaměřené vůči Židům prostředkem politického boje a často sloužily k získání hlasu voličů.

Přes všechny problémy a potíže, které Židy stále sužovaly, docházelo k rozvoji jejich kultury a tradic. V roce 1906 vzniklo po zbourání ghetta Židovské muzeum v Praze. Základ muzejních artefaktů tvořily v té době hlavně památky ze synagog. Dary od židovských dobrodinců, sbírkami pořádanými spolky a sdruženími a nákupy dalších exponátů a předmětů se povedlo do roku 1938 dosáhnout tisícovky inventárních čísel.⁴⁵

⁴³ Aby mohl být v té době člověk rabínem, musel předložit doklad, že s dobrým prospěchem absolvoval vyšší gymnázium.

⁴⁴ Hilsneriáda byl soudní proces v roce 1899 s Leopoldem Hilsnerem, který byl obžalován z rituální vraždy. V této věci došlo i k vystoupení T. G. Masaryka na jeho obranu a proti této pověře.

⁴⁵ Srov. VOLAVKOVÁ, H. *Židovské muzeum v Praze*, s. 5.

2 Charita a dobročinnost jako jeden ze základních pilířů židovského náboženství

Ve světových náboženstvích byla charita, pomoc lidem a dobročinnost známá už odedávna. V judaismu byly a jsou tyto činnosti obsahem každodenního života člověka. Rovněž jim to přikazovalo jejich náboženství. Dobročinnost byla a stále je součástí jejich svátků, každodenního života, náplní práce různých spolků, sdružení a organizací. V dnešní době je tato činnost známá i pro lidi nežidovského vyznání. Mnoho lidí dnešní doby také pomáhá, koná různé sbírky a daruje staré šatstvo, hračky apod. U židovského obyvatelstva však má dobročinnost kořeny už od počátku vzniku jejich národa. Konání dobročinnosti bylo pro ně otázkou dodržování jejich víry a nečinilo jim žádný problém. Talmudští učenci ve středověku pro dobročinné akce a skutky užívali název Gmilut Chasadim. Jedná se o obsažnější židovský pojem, který je širším a souhrnnějším názvem pro laskavé činy.⁴⁶ Člověk by neměl věnovat na pomoc chudým a lidem v nouzi více než pětinu svých příjmů. V rámci Gmilut Chasadim ovšem rozsah pomoci není stanoven. Navíc spolu s Tórou a modlitbou tvoří ústřední sloup judaismu. Učenci Talmudu uzákonili Gmilut Chasadim jako základní společenskou ctnost. Souhrnem obsahuje všechny formy humánní pomoci bližnímu, jako jsou almužny, návštěvy nemocných, utěšování pozůstalých a účast na pohřbech. Patřila sem i pohostinnost vůči pocestným (Hachnasat Orchim), která se řadila podle Talmudu k deseti dobročinným skutkům zajišťujícím blaho a odměnu v posmrtném životě.⁴⁷ V historii je doložen dobročinný skutek vykupování zajatců (Pidjon Švujim), jehož náplní bylo hlavně vykoupení zajatých Židů z otroctví a od pirátů.⁴⁸ V souvislosti se spolkem Chevra Kadiša se objevil termín doprovázení mrtvého⁴⁹ (Halvajat-Ha-Met), který je příkladným dobročinným skutkem a je stanoven jako prvořadá micva. Při této příležitosti se vybíraly peníze místo poplatků za pohřbívání. Tyto peníze byly poté rovněž použity na dobročinné účely.⁵⁰

Základním pojmem pro dobročinnost v judaismu je slovo Cdaka,⁵¹ doslovně znamenající spravedlivost, milodar a také zbožnost. Tóra pro Židy zdůrazňovala neustálou povinnost pomáhat chudým a potřebným. Na základě sociální spravedlnosti

⁴⁶ Srov. SIVAN, G.; NEWMAN, J. *Judaismus od A do Z*. Praha: Sefer, 2004, s. 38.

⁴⁷ Srov. tamtéž, s. 41.

⁴⁸ Srov. tamtéž, s. 139–140.

⁴⁹ Srov. tamtéž, s. 43.

⁵⁰ Srov. SIVAN, G.; NEWMAN, J. *Judaismus od A do Z*, s. 25, 26.

⁵¹ Srov. tamtéž, s. 39.

Tóry a proroků byl učenci Talmudu vytvořen široce rozvětvený humánní program sociální činnosti, známý právě pod názvem *cdaka*. V judaismu je *cdaka* považována za hlavní *micvu*. Významnou činností už od středověku bylo poskytování bezúročných půjček lidem v nouzi (*Gmilud Chesed*). Praktická pomoc chudému byla poskytována plným právem, na příjemci kvůli tomu neulpělo žádné znamení hanby. Finanční pomoc proto byla často maskována jako půjčka. Biblické zákonodárství se snažilo chudobu mezi lidem omezit na nejnižší možnou míru. Užívalo k tomu různých opatření, která měla pro chudé kladné účinky. Patřilo mezi ně např. poskytnutí *pey*⁵², *leketu*⁵³ nebo *šichechy*⁵⁴ v době sklizně chudým a cizincům. Zapomenuté zbytky úrody mohli samozřejmě sbírat i vdovy a sirotci. Na rozdíl od jiných zákoníků ve starověké společnosti Tóra učinila toto zvláštní opatření pro chudé a nemajetné, kteří neměli kde sklízet. Desátek byl původně darem rolníka z dobré vůle. Později se odvod desetiny jeho úrody stal povinným, když byla na základě biblického zákona kněžím přiznána *truma*.⁵⁵

V literatuře je tento pojem označován jako oběť pozdvihování.⁵⁶ Desátky platily pouze v zemi Izraelské, v diaspoře zanikly už po druhém *churbanu*.⁵⁷ *cdaka* je dodnes synonymem pro dobré skutky a soucítění s bližním. Motivem židovské dobročinnosti nebyla lítost, ale láska k lidem. Podle zákonů Talmudu byly upřednostňovány ženy, sirotci a chudí příbuzní, nezapomínalo se ale ani na cizince a dokonce ani na nežidy. V židovských obcích od raného středověku působil výběrčí milodarů. Jako takzvaný strážce dobročinnosti měl na starosti dobročinný fond nebo obecní pokladnu.

Od dob Chrámu byla základem sociálního zabezpečení u Židů pokladnička (*kupa*). Tu měli na starost tři spolehliví správci. Protože jak náboženství, tak i židovský zákon nařizovali dobročinnost, mohli zároveň vymáhat poplatky od neplatičů. V judaismu byly zavedeny odstupňované formy sociálního zabezpečení a každá měla svůj vlastní

⁵² Cíp u každého obilného pole.

⁵³ Paběrky z obilní sklizně.

⁵⁴ Zapomenuté snopy, ovoce nebo hrozny.

⁵⁵ Srov. SIVAN, G.; NEWMAN, J. *Judaismus od A do Z*, s. 235.

⁵⁶ V Bibli se mluví o desetíně obilí, oleje a moštu. Učenci Talmudu desátky rozšířili později na všechny druhy zemědělských plodin. První dar rolníka měl označení *truma gdola* (velká oběť pozdvihování). *Truma ma' aser* (oběť desátku) byla zase povinností levitů.

⁵⁷ Země Izraelská (v literatuře označována jako *Erec Jisra'el*) není označení státu Izrael podle hranic. Zahnuje celou biblickou zemi. Diasporu nejlépe označuje termín rozptýlení. Jedná se tedy o Židy žijící mimo zemi Izraelskou. *Churban* v překladu z hebrejštiny znamená zničení nebo zkázu. Tímto termínem se označují dvě velké katastrofy v židovských dějinách. Jsou známé pod pojmy *churban bajit rišon* (Zničení prvního Domu) a *churban bajit šeni* (Zničení druhého Domu). Označení se vztahuje k zničení chrámu v Jeruzalémě.

fond a své správce. Jednalo se o školy pro chudé, ošacení, věna pro nemajetné nevěsty, sirotky, staré lidi, nemocné, vězně a uprchlíky, pohřby chudých a pesachové jídlo a víno pro chudé. Židé se řídili myšlenkou: od každého podle jeho možností, každému podle jeho potřeb. Tato myšlenka platila za všech okolností. Dokonce i v době, kdy obec zažívala těžké časy. Když se nějaký movitější Žid přistěhoval do obce, musel od druhého měsíce přispívat do fondu chudinské vývařovny, od šestého měsíce do fondu ošacení a od devátého měsíce do fondu na pohřby. Pro Židy byla dobročinnost samozřejmostí, a proto mnozí dobrovolně dávali částky mnohem větší, než bylo povinné minimum.⁵⁸

Bikur Cholim⁵⁹ v hebrejštině znamená navštěvovat nemocné. Je základní micvou, kterou zdůrazňují učenci Talmudu. Zahrnuje se do kategorie Gmilut Chasadim. Maimonides tento předpis odvozuje z knihy Leviticus jako: Miluj bližního svého jako sebe sama. Návštěva se brala jako poskytnutí praktické pomoci nemocným, která jim měla ulevit v jejich utrpení.

Dobročinnost má svoji náplň i v židovských svátcích. V den svátku Purim je zvykem zasílání dárků (Mišloach Manot). V rámci toho se jedná o nejméně dvě porce jídla a pití pro přítele a milodary dvěma chudým lidem. Objevuje se zde zvyk takzvaný machacit ha-šekel. Jde o házení tří mincí do pokladniček před čtením Megilat Ester. Z vybraných peněz byl pořízen pokrm pro chudé v době svátku Purim, čímž bylo zajištěno, že i chudí mohli svátek oslavit důstojně.

Další činností, která se v židovství v průběhu času vyvinula byla forma zaopatřovacích fondů. Tyto poskytovali jídlo a ošacení, byla zde zřízená kuchyně, kde se vařila polévka pro poutníky. V případě potřeby se poskytoval také pohřeb zdarma pod záštitou spolku Chevra Kadiša. Toto bratrstvo je pro znalé spojováno s pohřbíváním. Málokdo ovšem ví, že má velkou spojitost i s tak radostnou událostí, jakou je svatba. Pro Židy se stalo poskytování dobročinnosti jejich druhou přirozeností, ať už to bylo při smutných nebo radostných příležitostech.

⁵⁸ Srov. JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. Řevnice: Rozmluvy, 1996, s. 199.

⁵⁹ Srov. FIEDLER, J. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, s. 5.

3 Charitativní spolky a sdružení ve městech a židovských obcích v Čechách

Historii židovských obcí v Čechách je někdy těžké dohledat, protože mnohé z nich zanikly nebo byly sloučeny v jednu velkou obec. Přesnější popis dobročinnosti a charity je znám pouze z určitých židovských obcí. Ověřené a doložené informace se objevily až v 19. století. Z nich se dozvídáme, že dobročinnost poskytovali jak spolky, tak jednotlivci. Pokud nemohl člen obce přispět finančně, podílel se na dobročinnosti jinak. Občas se stávalo, že do sbírky přispěl i cizí člověk, popřípadě vrchnost. To ovšem byly pouze výjimky. V následujících kapitolách se zabývám popisem dobročinnosti v rámci výstavby a obnovy synagog. Poukazuji zde na to, že Židé vlastní snahou a svojí dobročinností docílili zvelebení své obce vlastními silami a prostředky. Dále se zaměřuji na popis a činnost jednotlivých spolků a sdružení. Zmiňuji zde spolky, které jsou dnešnímu člověku známé, nezapomínám však ani na ty spolky a sdružení, které svoji šlechetnou činnost vykonávali, ale z paměti dnešních lidí se vytratili.

3.1 Výstavba a udržování synagog v židovských obcích

Protože Židé byli většinou ve všem odkázáni pouze sami na sebe, uvádím zde jako příklady dobročinnosti i charitativní sbírky na obnovu synagog, které byly poškozeny nejčastěji požáry. Židé, mnohdy hodně chudí, přispívali na svoji obec a zřízení modliteben částkou podle svých možností. Bohatší Židé neváhali přispět částkou, která mnohdy znamenala celé jmění. Pokud se Žid vzmohl finančně například v zahraničí, většinou nezapomněl na svoji domovskou židovskou obec a neváhal poskytnout finanční podporu. Považovali to za samozřejmost a také jim to přikazovalo jejich náboženství. Jako názorné příklady uvádím tři židovské obce a průběh výstavby jejich synagog. Historické záznamy vydávají svědectví o tom, jak to v dané době probíhalo.

3.1.1 Synagoga v Uhříněvsi

V Uhříněvsi se Židé shromažďovali k modlitbám v soukromém domě. Až v roce 1848 mohla obec pomýšlet na výstavbu své vlastní synagogy. Na podporu její výstavby se konaly veřejné sbírky. V roce 1847 odkoupila židovská obec od uhříněveské vrchnosti místo pro synagogu za 90 zlatých. Z tohoto místa musela židovská obec každoročně odvádět činži a daně. Aby výstavbu a údržbu synagogy, ve které byla ve většině případů

později zřízena i škola židovská, obec zvládla, měli členové židovské obce možnost koupit si v synagoze sedadlo, z čehož plynula pro vlastníka sedadla i povinnost platit příspěvky pro židovskou obec.⁶⁰ Jak uvádí o synagoze ve svém díle „Paměti městyse Uhříněvsi“, Antonín Semanský, měla synagoga celkem 48 mužských a 27 ženských sedadel. Poplatky za vlastnictví a poplatky židovské obci v té době postačovaly na chod synagogy. V synagoze byl ještě následně zřízen byt kantora pro židovskou školu.

Objevovaly se i případy, kdy na stavbu synagogy přispěla vrchnost. Stalo se tak v roce 1777, kdy na prosby zástupců židovské obce Dobříš reagoval kníže Jindřich z Mannfeldu svolením ke koupi zahrádky ležící za hostincem poblíž Mayerovny.⁶¹ Za pozemek zaplatila židovská obec částku 90 zlatých rýnských. Kníže daroval navíc židovské obci na výstavbu synagogy potřebné dříví a nepočítal jim nic ani za tesařskou práci. Nová synagoga byla zděná s kamennou podlahou a střechou pokrytou šindelem.⁶² Pobožnosti se zde konaly až do roku 1807, kdy v noci z 29. na 30. června vyhořela. Protože židovská obec neměla připravené peníze na hotovosti, byla mezi souvěrci zřízena sbírka. Sběrka v obci nevynesla požadovanou částku, a proto byla rozšířena po celé zemi. Vybralo se 400 zlatých a díky podpoře členů obce byla synagoga obnovena.⁶³

3.1.2 Synagoga v Dlažově

O tom, že v malých židovských obcích se na stavbu synagogy museli skládat obyvatelé obce není pochyb. Ovšem pokud byl počet obyvatel tak malý, že peníze od dárců nestačily, muselo se přikročit i k jiným krokům. Poté, co byla sečtena suma, kterou vybrali obyvatelé v židovské obci Dlažov, se zjistilo, že na výstavbu nepostačí. Nepomohl ani příspěvek od Spolku židovských žen v Dlažově. Proto Ludvík Hutter na výročních trzích nabízel svým známým a obchodním přátelům k tomuto účelu vydané dluhopisy v hodnotě 5 zlatých. Ovšem jejich hodnota se nikdy nevracela. Byl to vznešenější způsob milodarů.⁶⁴

⁶⁰ Srov. GOLD, H. *Die Juden und Judengemeinden Bohmens in Vergangenheit und Gegenwart I.*, s. 11.

⁶¹ Mayerovna neboli židovna, německy Schutzhaus byl domek na pozemku sedláka, který svolil Židům k postavení domu na svém pozemku. Půda zůstávala sedlákova a domek patřil Židům. Židé těchto nemovitostí využívali hlavně jako motliteben a malých synagog. V oblasti židovské obce Dobříš byly židovny tři: Mayerovna, Judovna a Klingerovna.

⁶² Srov. GOLD, H. *Die Juden und Judengemeinden Bohmens in Vergangenheit und Gegenwart I.*, s. 103.

⁶³ Srov. tamtéž, s. 103.

⁶⁴ Srov. GOLD, H. *Die Juden und Judengemeinden Bohmens in Vergangenheit und Gegenwart I.*, s. 149.

3.1.3 Synagoga v Humpolci

V Humpolecké židovské obci se zpočátku konaly bohoslužby v jednotlivých domech. Až v roce 1760 se započalo s výstavbou synagogy v obci. Výstavba trvala dva roky. Použilo se opět peněz ze sbírek místních i cizích přívrženců židovství. Dary nebyly pouze finanční.⁶⁵ O značné aktivitě členů židovské obce svědčí i zápis ze dne 25. května 1886, kdy ve dvě hodiny ráno vypukl požár v židovském městě a shořelo 16 domů, včetně synagogy. Avšak ještě v ten stejný den v deset hodin dopoledne bylo darem vybráno 337 zlatých a 35 krejcarů. Celkem sbírka vynesla 2 555 zlatých a 80 krejcarů. Synagoga byla následně už v srpnu téhož roku opravena a navíc se začalo s novostavbou školy. V roce 1913 byl Heřman Beck jmenován čestným členem židovské obce Humpolec. Beck byl šéfem firmy Emerich Dítě a na svoje náklady zavedl do synagogy elektrické osvětlení. Synagoga tak poprvé zazářila dne 21. dubna 1913 v celé své kráse.

3.2 Dobročinnost spolků a jednotlivců v židovských obcích

Spolky v židovských obcích byly zřizovány jak za účelem dobročinnosti, tak za účelem setkávání se obyvatel obce. Na těchto setkáních vznikaly mnohdy nápady, které se staly základem pro činnosti spolků a sdružení. Činnost se stala v mnoha případech tradicí, kterou následně přebíraly další spolky a často přetrvala až do dnešní doby. Na životnost a zánik činnosti spolků mělo vliv více faktorů. Spolky mnohdy svoji činnost ukončily z důvodů vystěhování členů obce do větších měst nebo za oceán. To samozřejmě vedlo v mnoha případech i k zániku celé židovské obce. O činnosti se proto nejčastěji dozvídáme z historických materiálů. Ve většině obcí vykonávaly svoji činnost spolky známější a stejného jména. Objevují se však i spolky poměrně neznámé často pod německým názvem. Uvádím zde proto přehled spolků ve vybraných obcích podle toho, jak se mi jejich dobročinnost podařilo dohledat.

⁶⁵ Kopelman Bondy v roce 1807 daroval pro synagogu novou toru se sametovým, zlatem protkaným pláštíkem, stříbrné nářadí a velkou oponu před svatou skříň. V roce 1854 Rubín Bauer daroval pro synagogu kromě nové tory s pláštíkem i nebesa k obřadu oddávacímu a částku 105 zlatých. V roce 1855 Šalomoun Frank daroval obci toru s pláštěm a stříbrné nářadí.

3.2.1 Dobročinnost v židovské obci Kosova Hora a Sedlčany

V Sedlčanech neexistovala samostatná židovská obec. Přesto však Židé ze Sedlčan tak jako i všichni členové náboženské obce z Kosové Hory přispívali na udržování židovské školy a hřbitova v Kosové Hoře.

Rovněž movitější členové židovské obce prokazovali sociální citění se svými spoluobčany. Jako příklad bych uvedl tehdejšího velkostatkáře Emila Poláka, který se hodně angažoval v záležitostech veřejných. Jen díky jeho štědrosti a velké částce peněz byla místní dráha z Votic – Veselky až do Kosové Hory – Sedlčan v roce 1893 vyměřena a hned následující rok postavena.

Dalším příkladem lidskosti byl velkostatkář a zemský poslanec Jan Vojáček. V roce 1872 ve skoro opuštěné židovské obci Tetín koupil obecní dům a synagogu. Všechny inventář a zařízení dal převézt do synagogy v Berouně. Po zbytek života dbal o to, aby nebyla synagoga znesvěcena. Část obecního domu použil k dobročinným účelům. Ve zbylé části nechal bydlet chudou židovskou vdovu, kterou navíc ještě finančně podporoval.⁶⁶

3.2.2 Dobročinnost v židovské obci Dobříš

V židovské obci Dobříš se o dobročinnost starali starostové židovské obce. Z nich se nejvíce se o pomoc chudým zasloužili Markus Levinský (1862–1879) a Jakub Rotter (1879–1892). Za jejich ušlechtilé činy jim byl z vděčnosti na místním hřbitově u hlavní cesty vykázán čestný hrob. Čestný hrob byl ještě za zásluhy v spolku Chevra Kadiša věnován i Ludvíku Herrmannovi.⁶⁷ Alfred Bondy (1902–1908) výrazně hmotně podporoval výstavbu synagogy v obci a umožnil díky své nezištnosti její dokončení. Dále Alexander Frankel (1910–1921), který se zasloužil o pomoc pro velký počet válečných uprchlíků z Polska a umožnil jim přežití.⁶⁸ Za zmínku stojí i čin syna Abrahama Schnabela, který založil nadaci se jménem ve výši 1 000 zlatých s tím, že každoročně v den výročí smrti jeho otce budou úroky z této částky rozděleny mezi chudé.⁶⁹

⁶⁶ Srov. GOLD, H. *Die Juden und Judengemeinden Bohmens in Vergangenheit und Gegenwart I*, s. 30.

⁶⁷ Představeným Chevra Kadisha byl v období leden až říjen 1909.

⁶⁸ Srov. GOLD, H. *Die Juden und Judengemeinden Bohmens in Vergangenheit und Gegenwart I*, s. 101.

⁶⁹ Srov. tamtéž, s. 102.

Samostatnou činnost v obci vyvíjel i Dámský dobročinný spolek, který byl založen už v roce 1867.⁷⁰ Dobročinnost nebyla jen dílem spolků. Činili se i jednotlivci, kteří se zasloužili o rozvoj a dobro svých soukmenovců. Jedním z nejvýznamnějších byl Šalomoun Abeles. Ten se vyučil ve Vídni rukavičkářem a následně pracoval v tomto oboru v Německu a ve Francii. V roce 1864 se usadil v Dobříši. Rukavice zasílal ze začátku k ušití do Prahy. Poté ovšem, aby pozvedl úroveň obyvatel v místní obci, přišel na myšlenku vyučit tomuto řemeslu domácí obyvatelstvo. Rukavičkářství v Dobříši se časem stalo důležitým zdrojem obživy tisícům lidí.⁷¹

3.2.3 Dobročinnost v židovských obcích Strážov, Hříškov, Golčův Jeníkov

I jedinci, kteří se z rodné židovské obce vystěhovali do zahraničí, mnohdy za oceán, nezapomněli na svou domovskou obec. Přesto, že bydleli daleko, pomáhali i na dálku. František Stadler se odstěhoval do Prahy, ale rok co rok pamatoval na chudinu ze Strážova štědrá vánoční nadílkou. Místnímu Sokolu štědře přispěl na výstavbu jejich tělocvičny a pamatoval na ně i při dalších příležitostech. Městu Strážov poskytl značnou finanční podporu při plnění jeho sociálních úkolů. Stal se mecenášem potenciálních adeptů pro uměleckou dráhu. Vždy měl ruku štědrá pro každého bídou a nouzí trpícího. Za jeho činy ho město Strážovic jmenovalo prvním čestným občanem a jeho portrét visí možná dodnes v zasedací síni místní radnice a sokolovny.⁷²

V minulosti bylo židovských obcí mnohem více než dnes. Nesmíme zde zapomenout ani na malé židovské obce, které většinou zanikaly z důvodu vystěhování lidí do větších měst za prací. Jednou z takových obcí byl i Hříškov v župě Louny. Vznik této obce dle pamětní knihy se datuje od roku 1782. I přesto, že v roce 1910 už zde žilo pouze 23 Židů, od roku 1893 zde vykonávaly svou činnost hned tři dobročinné spolky. Jednalo se o spolek Chevra Kadiša⁷³, spolek Bikur Cholim⁷⁴ a školní spolek Talmud-Tora.⁷⁵

⁷⁰ Předsedkyněmi byly postupně: Eleonora Becková (1865–1869), Anna Levinská (1869–1892), Klára Kellnerová (1892–1914), Anna Poláková (1914–1920). Jednatelem spolku od jeho založení až do roku 1916 byl Markus Windt.

⁷¹ V roce 1901 podle údajů z knihy L. Weignera Vývoj a stav průmyslu rukavičkářského bylo v okrese Dobříš 2 000 šiček na strojích a 500 šiček ručních. Jejich celkový roční výdělek činil necelého půl miliónu korun.

⁷² Srov. GOLD, H. *Die Juden und Judengemeinden Bohmens in Vergangenheit und Gegenwart I*, s. 118.

⁷³ Představeným byl Mořic Fischer.

⁷⁴ Předsedou byl Heřman Gehorsam.

⁷⁵ Předsedou byl Bedřich Lowy.

Svůj podíl na životní úrovni obyvatelstva mělo i počasí. Špatné počasí mělo za následek chudou úrodu a následný hlad obyvatelstva jak křesťanského, tak i židovského. Pocítala to např. židovská obec Golčův Jeníkov v letech 1845–1846, kdy brambory shnily na polích a ceny obilí značně stouply.⁷⁶ Ještě větší krize nastala o rok později. Nouze byla tak veliká, že se mezi lidmi konaly sbírky ve prospěch chudých. Ti se mnohdy živili dokonce lebedou. Paní a dívky ochotně vařily polévku na místní radnici od dubna do června. Rozdalo se denně 120 až 130 porcí polévky. Vydávala se až šestkrát denně. Sbírký kromě židovských rodin podporovaly i křesťanské rodiny a vrchnost. Další ranou, která postihla tuto židovskou obec byla v roce 1866 epidemie cholery. Zde nelze nezpomenout na lékaře Dr. Weleminského. Ten prokázal obětavost a lásku k bližnímu tím, že celé dny chodil spolu s jednou ženou po vsích a ošetřoval nemocné. Ona zatím posluhovala nemocným a prala jejich prádlo. Nebožtíky zároveň oblékala do rakví. Oba vše činili nezištně z čisté lásky k bližnímu.⁷⁷

3.2.4 Dobročinnost v židovských obcích Hořice v Podkrkonoší, Kolín, Louny

Zachovalo se značné množství údajů o dobročinných skutečích židovské obce Hořice v Podkrkonoší. Veřejně činná zde byla hlavně mládež. Ta zde pořádala tzv. posvícenské věnečky (Purim) v hostinci. Výtěžek z těchto akcí se odváděl místnímu spolku Chevra Kadiša a na další dobročinné účely. Roku 1871 se židovští mladíci rozhodli založit fond, který měl sloužit k vybudování nové školy a obnově synagogy. Během dvou let se jim podařilo shromáždit částku 7 500 zlatých. Za 3 500 zlatých byla opravena synagoga⁷⁸ a za zbytek částky zakoupen dům, ve kterém byla zřízena nová škola. Celá částka byla od dobročinných dárců.

V židovské obci v Kolíně se až do roku 1844 vyučovalo v pronajatých prostorách domů. Ve stejném roce na základě žádosti rabína Daniela Franka byla schválena výstavba nové školní budovy. Místo pro budovu se našlo hned vedle synagogy. Složitější byla ovšem finanční situace. Prostředky shromážděné kolínskými Židy na výstavbu dvoupatrové budovy nestačily. Se souhlasem židovské obce nechal rabín natisknout akcie, každou v hodnotě 20 zlatých. Prostřednictvím věřících z obce byly akcie nabízeny příbuzným, známým, při svatbách, a rabín je osobně nabízel při každé

⁷⁶ Míra pšenice se prodávala za 20 zlatých, žito za 18, ječmene za 15, ovsa za 6 a brambor za 4 zlaté.

⁷⁷ Srov. GOLD, H. *Die Juden und Judengemeinden Böhmens in Vergangenheit und Gegenwart I*, s. 157.

⁷⁸ Synagoga byla obnovena ještě jednou v roce 1902. Náklad na obnovu činil tentokrát 6 000 korun.

možné příležitosti. Ale ani prodejem v obci se nedocílilo požadovaného výtěžku. Až cesta do Vídně vedla k značnému úspěchu. Židé od něho odkoupili všechny akcie, přestože věděli, že by s nimi na žádné burze neuspěli. Brali to jako nezištnou pomoc a dobročinnost. Ve Vídni se prodalo 70 a v domovské obci 57 kusů.⁷⁹ O deset let později navštívil výše zmíněnou školu filantrop Mojžíš Montefiore z Londýna a v rámci dobročinnosti založil nadaci ve prospěch chudých žáků této školy.⁸⁰

V roce 1898 byl v židovské obci Louny založen židovský ústav chudinský, kterému bylo věnováno obcí do začátku 150 zlatých. Kromě tohoto spolku zde vykonával činnost i Dámský dobročinný spolek, který přispíval chudým každoročně značnými částkami. Hlavně o velkých židovských svátcích bylo chudým poskytováno v domácnostech zdarma jídlo.

3.3 Židovské dobročinné spolky méně známé

Některé spolky zabývající se charitou a dobročinností v židovských obcích jsou známé. Jiné, byť měly životnost v řádu i několika desítek let, upadly v zapomnění. Náplň jejich činnosti byla zaměřena na pomoc bližním a rozvoj činností v židovských náboženských obcích. Uvádím spolky a sdružení zaměřené na charitu a dobročinnost podle obcí, ve kterých působily.

3.3.1 Dobročinnost v židovských obcích Kosova Hora, Humpolec, Janovice nad Úhlavou

Nepříliš známým spolkem byl ženský židovský spolek pod názvem Amschelberger Frauen-Verein.⁸¹ Působil v židovské obci Kosova Hora a první záznam dokládající jeho činnost je z roku 1866.⁸² V roce 1870 byly potvrzeny nové stanovy a předsedkyní se stala Babeta Oppenheimerová.⁸³ Spolek se zúčastnil i svatby hraběte Vojtěcha Mladoty ze Solopisk, na jehož paměť byla u tohoto spolku zřízena nadace, která nesla jméno hraběte a jeho choti. Spolkové jmění v té době činilo 1 482 zlatých a 98 krejcarů.⁸⁴

⁷⁹ Srov. GOLD, H. *Die Juden und Judengemeinden Bohmens in Vergangenheit und Gegenwart I*, s. 293.

⁸⁰ Mojžíš Montefiore věnoval velkou pozornost židovským institucím.

⁸¹ Srov. GOLD, H. *Die Juden und Judengemeinden Bohmens in Vergangenheit und Gegenwart I*, s. 10.

⁸² Dne 22. srpna je doložen záznam, že Jakub a Sára Adlerovi věnovali tomuto spolku částku ve výši 100 zlatých. Zápisy v té době byly výhradně v němčině. První český zápis se objevuje až dne 10. ledna 1922.

⁸³ Členky výboru byly Sara Kellerová, Sara Adlerová, Lotti Oppenheimerová, Josefína Backová, Anna Adlerová.

⁸⁴ Srov. GOLD, H. *Die Juden und Judengemeinden Bohmens in Vergangenheit und Gegenwart I*, s. 10.

Z tohoto jmění spolek plnil své šlechetné poslání. Tím bylo pomáhání chudým rodinám a vyplácení příspěvků k věnu chudým nevěstám. Tuto činnost spolek vykonával zodpovědně po celou dobu své existence.⁸⁵

Bohatý spolkový život a dobročinnost členů obce lze vyčíst ze záznamů židovské obce Humpolec. Představený obce Lowy Bauer vynikal kromě vzdělanosti i dobrým srdcem. Založil nadaci pro chudé nevěsty⁸⁶ a nadaci pro chudé členy židovské obce. V obci byly založeny dva dobročinné spolky. V roce 1851 spolek Kupos anijim k podpoře místních i cizích chudých. V roce 1852 spolek Bikur Cholim pro zakoupení léků a pokrmů chudým. Člen obce Jakub Beck založil chudinský odbor a stipendium pro chudé studenty.⁸⁷ Za předsednictví Marka Bauera bylo založeno mnoho nadací. K dobročinným účelům vznikl odbor Ner Tomid (Věčné světlo), školský podpůrný odbor Talmud Tora (1867) a spolek k podpoře chudých žen (1867). V roce 1890 vznikl zpěvácký spolek Šir Zion pro zpívání v synagoze.⁸⁸ Od roku 1894 začala v obci vykonávat svoji činnost Polláková nadace pro chudé.⁸⁹ Svoji činnost v obci vykonával i kostelní odbor Zedaka. Ve vlastnictví židovské obce byla v té době kromě budov školy a synagogy ještě další nemovitost s číslem popisným 494 a obec spravovala fondy ve výši 32 000 korun určených na dobročinnost.

V židovské obci Janovice nad Úhlavou vykonával za účelem podporování chudých žen a nemajetných nevěst vykonával svoji činnost od roku 1830 Izraelský dobročinný spolek dam. Ve své činnosti úzce spolupracoval s místním spolkem Chevra Kadiša.⁹⁰

3.3.2 Dobročinnost v židovských obcích Kolín, Libochovice, Mnichovo Hradiště

Kolínská židovská obec se vyznačovala bohatou spolkovou činností. Fungovalo zde kolem dvaceti spolků a sdružení. Z důvodů sociálních změn některé spolky zcela zanikly a některé svoji činnost vykonávají dodnes. Zanikla sdružení talmudistů Šaschevre a Rašichevre, Talmud Tora, Bikur Cholim a spolek pro pěstování chrámového zpěvu. O několik let déle se udržely spolky Anijim a Evjaunim, které

⁸⁵ Srov. tamtéž.

⁸⁶ Počátečné jmění činilo 10 000 zlatých.

⁸⁷ Na tyto účely věnoval celkem 1 312 zlatých a 50 krejcarů.

⁸⁸ Dva roky po vzniku zpěváckého spolku byl v synagoze do polokruhu přistavěn chór a dovezeno harmonium.

⁸⁹ Jmění nadace činilo 2 000 korun.

⁹⁰ Srov. GOLD, H. *Die Juden und Judengemeinden Bohmens in Vergangenheit und Gegenwart I*, s. 272.

v rámci své činnosti rozdávaly palivo a macaus chudým. Spolek židovských žen a dívek byl velice činný ve shromažďování peněz pro chudé členy obce.

Inspirována pražskou židovskou obcí založila i kolínská obec v roce 1811 spolek Derech Ješoro. Jeho úkolem byla péče o nemocné, staré členy a rekonvalescenty.⁹¹ Poskytoval podporu při cestách do lázní a vyplácel měsíční podpory starým členům obce.⁹² Protože tento spolek nemohl podle svých stanov pomáhat členům mladším 40 let, vznikl podle jeho vzoru spolek Ješuo beita (česky pomoc včas). Ten poskytoval podporu všem, kteří se ocitli náhle ve svízelné situaci. V rámci finanční pomoci chudým kolínským Židům, aby si mohli pro své obchody pořídit počáteční kapitál, vznikla židovská půjčovna zvaná Darlehenskassa. Z ní si mohli půjčovat na nízký úrok. Tato půjčovna zanikla ke konci 18. století. Počátkem 19. století ovšem vznikl další podobný ústav pod názvem Ahavas Rea (česky láska k bližnímu). Ten shromáždil několik tisíc zlatých a půjčoval rovněž na nízký úrok a krátkou dobu. Vypomohl mnoha souvěrcům, ale po skončení 1. světové války rovněž zanikl.

Libochovice jako samostatná židovská obec měla za dobu své existence několik spolků. Cílem všech byla dobročinnost. Kromě spolků jako byly Ner Tomid, Talmud Tora a Chevra Kadiša, jejichž činnost je nám známá, zde byl Spolek nábožných paní (Naschim Zadkonioth)⁹³ a Spolek pro ošetřování nemocných.⁹⁴ Stejně humánní cíle mělo i sdružení Handwerker – Verein.⁹⁵

Jedním z nejdůležitějších oborů činnosti židovské obce byla humánní a charitativní péče o chudé Židy. V židovské obci Mnichovo Hradiště ji horlivě vyvíjel hlavně Spolek pro podporování chudých a nemocných Židů, založený v roce 1809. O zemřelé se tak jako v jiných obcích starala místní Chevra Kadiša. Z dalších spolků zabývajících se dobročinností, o kterých se dochovaly informace, bych uvedl Spolek židovských paní, Židovský krejcarový spolek a místní Bikkur Cholim. Poslední z nich existoval do roku 1888. Od roku 1889 byl znám pod názvem Kranken und Nachstenliebe Verein in

⁹¹ Srov. tamtéž, s. 296.

⁹² Ve stanovách měl tento spolek uvedeno, že se nesměl předsedou stát muž bohatý, který by nekonal činnost, která je znakem samaritánského spolku. Sem patřila návštěva nemocných, najmutí ošetřovatele, zabezpečení dobré a výživné stravy, kontrola nad ošetřujícím lékařem, a aby byla pacientovi věnovaná dostatečná pozornost lékařského personálu. Stanovy rovněž uváděly, že se nejedná o dary, ale podpory, na které mají členové obce plné právo.

⁹³ Od začátku 19. století se v jeho čele vystřídal Rebecka Ledererová, Therese Kuhová, Rosalie Popperová, Therese Gundelfingerová a Karoline Blochová.

⁹⁴ Založil ho v roce 1845 Filip Brill.

⁹⁵ V roce 1840 založeno Leopoldem Ledererem. Zajišťoval pro učedníky nástroje a pro vyučené zálohy na etablování.

Münchengrätz.⁹⁶ V obci fungoval i židovský chudobinec (Gemeindespital) nacházející se na čísle popisném 11. Zde bydlela rodina Markuse Winternitze se čtyřmi dětmi. Členy obce bylo několik dobrodinců, kteří přestože byli majiteli továren,⁹⁷ nezapomínali ani na své chudé soukmenovce. Sirotkům darovali celkem částku 20 000 korun a chudým dětem 10 000 korun. Každoročně navíc poskytovali značné částky místním spolkům.

3.3.3 Dobročinnost v židovských obcích Strakonice, Tábor, Teplice

Dle dochovaných dokumentů vznikl ve Strakonících dne 15. ledna 1807 dobročinný a pohřební spolek pod názvem Wohltätigkeitsverein Chewra-Kadischa, který podporoval chudé a měl na starosti správu hřbitova.⁹⁸ V roce 1907 při oslavě svého stoletého výročí tento spolek věnoval chudým 100 000 rakouských korun. Stejně cíle měly ve Strakonících i další místní spolky. Patřil sem dámský spolek Israelitischer Frauen-verein, spolek Harmonie a sdružení Union der Textilarbeiter.⁹⁹

Židovské ženy byly v dobročinnosti stejně činné jako jejich muži. V židovské obci Tábor založila manželka továrníka Vodičky dámský spolek Channukka, který podporoval chudé lidi a udržoval soudržnost v obci. Asi nejbohatší spolkový život zaměřený na dobročinnost byl v židovské obci Teplice. Podle doložených dokumentů zde kromě tradičních spolků Chevra Kadiša a Bikkur Cholim vykonávaly svoji činnost ještě spolky: Tempelverein (Chrámový spolek), Verein frommer Frauen (Spolek zbožných žen), spolek Brautaussteuerverein (Spolek zajišťující věno nevěstám), Verein zur Erhaltung und Verschönerung der jüdischen Friedhöfe (Spolek na zachování a zkrášlování židovských hřbitovů), Verein jüdischer Kriegsinvaliden für Böhmen (Spolek pro české židovské válečné invalidy), Teplitzer Ferienheim, Israelitische Frauenunterstützungsverein a Israelitische Lokalarmineninstitut. Náplň všech spolků byla zaměřena na pomoc chudým, nemocným, starým, nemajetným a bezmocným lidem.

⁹⁶ Německý název pro Mnichovo Hradiště.

⁹⁷ Jednalo se hlavně o Huga Poláčka a Jindřicha Brilla.

⁹⁸ Srov. GOLD, H. *Die Juden und Judengemeinden Böhmens in Vergangenheit und Gegenwart I*, s. 614.

⁹⁹ Srov. tamtéž, s. 614.

4 Chevra Kadiša v Praze a v židovských obcích od jejího vzniku do roku 1914

Název spolku vychází z aramejštiny¹⁰⁰ (Chevra Kadiša). V některých komunitách se můžeme setkat s jeho hebrejským ekvivalentem (Chevra Kedoša) nebo (Chevura Kadiša). U pražského spolku se ještě objevuje přívlastek (Gomlej Chasadim) neboli konající milosrdenství. Používá se hlavně u překladů, čímž se lze vyhnout nepřesnému názvu spolku jako pohřební bratrstvo. Autor H.S. Lieben ve svém článku Chevra Kadiša v Praze uvádí, že u pražského spolku došlo k nesprávnému názvu pohřební bratrstvo díky Tereziánskému slovníku, kde je použito označení Bratrstvo mrtvých.¹⁰¹ Proto všude uvádím tento spolek pod jeho správným označením Chevra Kadiša a ne pod jeho známějším českým ekvivalentem pohřební bratrstvo.

Tato kapitola vypovídá o jedné z nejstarších charitativních organizací v judaismu a popisuje její hlavní činnost, pohřbívání zesnulých. Bylo a stále je pro každého člena velkou ctí být členem této organizace a podílet se na její činnosti. Doslovný překlad názvu by byl Svatý spolek. Počátky spolků, jejichž funkcí byla péče o mrtvé se objevují ve 14. století ve Španělsku a Německu. O spolku spojovaném s názvem Chevra Kadiša se objevují první zprávy kolem 16. století.¹⁰²

Pole působnosti Chevry Kadiši bylo daleko širší. To potvrzují i názvy spolků v jiných komunitách, jako ve Španělsku používaný název Spolek láskyplnosti a pravdy (Chevra chesed va-emet) nebo v Sýrii pod názvem Spolek následující spravedlnost (Chevra rodfei cedek). K náplni činnosti spolku Chevra Kadiša kromě pohřbívání patřila dobročinnost, péče o sociálně slabé, nemocné a truchlící. Na okraji hřbitovů byl někdy zřízen špitál – starobinec (nalézt jej možno např. v Mladé Boleslavi) nebo lazaret – chudobinec (nalézt jej možno v Praze – Žižkově).¹⁰³

¹⁰⁰ Srov. SIVAN, G.; NEWMAN, J. *Judaismus od A do Z*, s. 57–58.

¹⁰¹ Srov. LIEBEN, S. H. *Chevra kadiša v Praze*, s. 55.

¹⁰² V roce 1410 existuje ve francouzském městě Arles záznam o existenci spolku Malbišej arumim (česky Oblékající chudé). Do jeho činnosti patřilo rozdělování peněz chudým, návštěvy nemocných, výpravy pohřbů, utěšování pozůstalých.

¹⁰³ Srov. FIEDLER, J. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, s. 35.

4.1 Podmínky přijetí, členství a další činnosti Chevra Kadiša

Činnost a pravidla spolku Chevra Kadiša se řídila stanovami spolku.¹⁰⁴ Bratrstvo mělo vždy dobré vztahy s vedením židovské obce.¹⁰⁵ Představenstvo spolku bylo voleno většinou jednou ročně. Ve spolku bylo zavedeno přísné hierarchické uspořádání.¹⁰⁶ Podle stanov měli učené členové přednost před méně učenými a starší před mladšími. Při hierarchickém postupu byly prověřovány schopnosti členů. Byli povinni vést mravný, čestný a nábožný život a pravidelně se dostavovat ke všem třem denním bohoslužbám. V chrámu se měli zbožně modlit a být vzorem zbožnosti pro jiné Židy.¹⁰⁷ K obecným zásadám patřila bezúhonnost, zbožnost, učenost, znalost a zachovávání rituálních předpisů. Za největší přečin bylo považováno porušení některého z náboženských předpisů nebo žalování jiného Žida u veřejného soudu. Pokud by byl některý člen ze spolku vyloučen, musel okamžitě doplatit všechny nedoplatky a pokutu ve výši tří zlatých.¹⁰⁸ Členové platili do spolkové pokladny příspěvky při přijetí do spolku, pravidelný roční příspěvek, dobrovolný příspěvek při povýšení v hierarchii spolku a příspěvek na výroční slavnostní hostinu (*Chevre sude*).¹⁰⁹ Další příspěvky spolek získával vybíráním almužen a pravidelnými příspěvky od členů židovské obce. Výše příspěvků byla stanovena dle příjmů jednotlivých členů, nejchudší byli od příspěvků osvobozeni. Aspoň jednou za čtvrt roku se konala schůze výboru. Ve službách se dbalo na přísný pořádek.

Kromě pohřbívání a starosti o hřbitovy měl odedávna spolek v náplni své činnosti i podporu židovské chudiny, což odčerpávalo značnou část z jejich pokladny. V rámci své dobročinnosti hradila Chevra Kadiša i všechny výdaje nemocenské a pohřební. Z toho důvodu nebyl žádný člen židovských obcí nucen žádat o podporu ve své domovské obci. Péči o nemocné a zesnulé je v judaismu věnována velká pozornost.

¹⁰⁴ Nejstarší zachované stanovy Chevra Kadiša pocházejí ze židovské obce Dobříš a byla vydána 18. února 1806. Jsou psána v němčině a zapsal je Jakub Abeles. Původní staré stanovy z roku 1775 se bohužel nedochovaly.

¹⁰⁵ Představení obce a rabíni bývali často významnými členy spolku. Stávalo se také, že si obec peníze přednostně půjčovala od svého vlastního spolku. Přes dobré vztahy a důvěru, ale bratrstvo půjčovalo na zástavu a počas půjčky byly cenné věci uschovány u pokladníka bratrstva.

¹⁰⁶ Člen s nejnižší hierarchií (*kabranim*) byl automaticky např. kopáčem hrobů.

¹⁰⁷ Srov. GOLD, H. *Die Juden und Judengemeinden Bohmens in Vergangenheit und Gegenwart I*, s. 294.

¹⁰⁸ Kromě peněžitého pokut mohl být člen bratrstva se souhlasem rabinátu potrestán i nejtěžším trestem a sice *klatbou*.

¹⁰⁹ Na tyto hostiny si členové nechávali zhotovit speciální zdobené holby opatřené nápisy týkající se života spolku. Hostina byla často pořádána 7. adaru na výročí narození i úmrtí Mojžíše, který byl považován za patrona spolku. Zakončovala tzv. *Den chevry*. V židovském muzeu v Praze se nachází série tematických obrazů z 18. – 19. století popisujících, jak život spolku, tak zmiňovanou hostinu.

Jednou ze základních povinností u členů židovské komunity v případě nemoci byla návštěva nemocného (Bikur Cholim). U členů Chevry Kadiši se jednalo o jednu z nejdůležitějších povinností. Jejich návštěva přinášela nemocnému a jeho rodině podporu duchovní a materiální, popř. lékařskou.¹¹⁰ V případě vážné nemoci nebo tehdy, kdy by návštěva značně pozvedla náladu nemocného, bylo možné porušit i zákony šabatu. V případě agonie bylo povinností člena spolku setrvat u lůžka nemocného dnem i nocí až do posledního vydechnutí. V judaismu je zakázána eutanazie, protože celý život je zasvěcen Bohu a žádná osoba nemá právo urychlit jeho konec. Došlo-li k úmrtí, ověřovalo se pomocí prachového peří přiloženého k nosu po dobu zhruba deseti minut, zda skutečně došlo ke skonu. Tělo poté bylo ponecháno čtvrt hodiny v klidu, následně se zesnulému zatlačily oči, na obou koncích horních končetin bylo naznačeno Hospodinovo jméno, ostatní údy byly uloženy rovně a zakryty. Po uplynutí další čtvrt hodiny bylo tělo položeno na podlahu nohama směrem ke dveřím, rozprostřeno prostěradlo, ústa byla zavázána šátkem, palce na nohou k sobě svázané nití a celé tělo následně přikryté prostěradlem. Na znamení úcty k duši, která opouští tělo, se u hlavy stavěla svíce nebo olejová lampa.¹¹¹ Příprava k pohřbu pokračovala podle přesně stanovených obřadů. Prvním z nich bylo očištění a omytí (tahara).¹¹² Nebožtíkovi byly očištěny nehty na končetinách, učesány vlasy a vousy. Následoval obřad oblékání (leviša). Zemřelý byl oblékán do jednoduchého rubáše (kitl). Následně tělo uložili do dřevěné rakve nebo na nosítka. V nich byl odnesen na hřbitov. Pohřeb se musel uskutečnit do 24 hodin od skonu nebožtíka. Nesměl se ovšem konat o šabatu a na svátek Jom Kipur.¹¹³ Pokračovalo se vyprovozením zesnulého na hřbitov (halvajat ha-met) v předepsaném pořadí. Procesí se účastnili členové Chevry Kadiši, členové náboženské obce a příbuzní.¹¹⁴ Důležitým prvkem bývala pohřební ceremonie a pohřební řeč

¹¹⁰ Spolky jako Bikur Cholim jsou dle badatelů doloženy už ve 13. století. Podobné spolky v dnešní době navštěvují nemocné v nemocnicích. New York Board of Rabbis v New Yorku poskytuje tuto formu organizovanou kaplanskou službou pod názvem Chaplain Service.

¹¹¹ Popsané praktiky byly používány u pražské Chevry kadiši. Kromě nich se používaly různé rituály jako vylití vody (tři domy napravo a nalevo, dále kolem domu kudy se ubíral pohřební průvod, otevření oken, sejmutí zrcadel apod.) U zjištění úmrtí byl používán rituál tzv. kri'a (doslova roztržení šatů). Více viz. Modlitby a rituální zvyklosti židovského pohřebního bratrstva v Praze, s. 8–9.

¹¹² Průběh byl různý u každého spolku. V pražské židovské komunitě leželo tělo na zvláštním prkně s rýhou uprostřed, kudy voda odtékala do nádoby u nebožtíkových nohou. V jiných komunitách bylo zase stanoveno přesné množství 24 tupláků, aby byla jistota, že byl nebožtík poctivě umyt od hlavy až k prstům u nohou.

¹¹³ O jiných svátcích se pohřeb konat mohl, muselo být ovšem zajištěno vykopání hrobu člověkem, který nebyl členem židovské komunity.

¹¹⁴ V minulosti docházelo ve vyprovázení nebožtíka a účasti na pohřbech k různým omezením. U aškenázních komunit bylo ženám zakázáno účastnit se přímo obřadu na hřbitově. Dnes je tento zvyk

(hesped). Místo pohřbu bývalo označené náhrobkem.¹¹⁵ V blízké spolupráci s Chevrou Kadišou konalo svoji činnost i sdružení zbožných žen (Nošim Cidkonijaus), které bylo pověřeno pohřebními úkony u zemřelých žen.¹¹⁶ Místní byli pohřbíváni zadarmo, zatímco venkovští platili poplatky podle svého jmění.¹¹⁷

Specifickou činností spolku bylo spravování pokladny pro zabezpečení věna chudým nevěstám (Hachnasat Kala).¹¹⁸ Pro chudé rodiny byla svatba a věno obrovskou finanční zátěží. Proto bratrstvo v rámci dobročinnosti plnilo tuto micvu. Byla považována za velkou zásluhu a podle Talmudu bylo pro naplnění této činnosti možné prodat i svitek Tóry. Jednalo se o zajištění sňatku a veselí při svatebním obřadu. Náplní činnosti tohoto skutku bylo, aby se nevěstě dostalo vše pro založení domova.¹¹⁹ Byla podporována jistá umírněnost a střízlivost, byl zakázán přepych a rozhazovačnost.

4.2 Začátky činnosti v jednotlivých obcích

Protože jednotlivé obce byly různě movité a měly různý počet členů, poskytovala činnost spolku Chevra Kadiša dobročinnost i pro sousední obce. Některé obce neměly ani svůj vlastní hřbitov. Vliv na jejich činnost mělo jako i u ostatních spolků vystěhovávání členů obcí do větších měst. Obce se následně slučovaly anebo postupně zanikaly. Přestože byla v judaismu Chevra Kadiša nejrozšířenějším dobročinným spolkem, neexistuje o ní dostatek záznamů. Proto příklady o činnosti spolku uvádím v samostatné kapitole podle jednotlivých obcí.

4.2.1 Chevra Kadiša v obci Sedlčany, Kosova Hora, Uhříněves

Nejstarší veřejné sdružení Židů Sedlčanského okresu je spolek Chevra Kadiša Kosova Hora. Neví se přesně, kdy byl založen hřbitov známý v té době pod názvem - na Babí hůře. Zachovaly se pouze zchátralé náhrobky, které jsou napůl rozpadlé a povalené.

běžný u sefardských Židů v komunitách v Sýrii, Maroku a na Balkáně. U kurdských židovských komunit se obřadů na hřbitovech neúčastní synové zemřelého, kteří zůstávají na nádvoří svého domu. U libyjských Židů synové zemřelého čekají venku před hřbitovem a modlí se kadiš.

¹¹⁵ Na náhrobku je uvedeno hebrejské jméno zemřelého, jeho otce a datum smrti podle židovského kalendáře.

¹¹⁶ Nejednalo se o další samostatný spolek. Ženy se řídily pokyny mužů.

¹¹⁷ Částka musela být uhrazená v plné výši už při objednání hrobu. Pokud neměli dost peněz, docházelo rovněž k zástavám. Poplatky nebyly nijak vysoké. Činily cca 36 – 80 krejcarů. Boháči platili ovšem až kolem 40 zlatých. Polovinu obdrželo bratrstvo a polovina šla obci. Tato bývala většinou spoluvlastníkem hřbitova.

¹¹⁸ Srov. NOSEK, B.; DAMOHORSKÁ, P. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Karolinum, 2010, s. 96.

¹¹⁹ Srov. SIVAN, G.; NEWMAN, J. *Judaismus od A do Z*, s. 41.

V roce 1925 byl hřbitov už v tak zbědovaném stavu, že spadla i zeď po jeho obvodu. Na jeho záchranu byla v témž roce vytvořena komise v Praze. Ta sestávala z rodáků od Sedlčan a Kosové hory. Díky spolupráci těchto vlivných obchodníků, advokátů nebo továrníků byla provedena subskripce, díky které se povedlo shromáždit částku ve výši 17 000 Kč, která se později zvýšila až na 24 000 Kč. Částka byla následně uschována v depositu u továrníka Otty Kaufmanna. Oprava sice byla nakonec provedena obcí na vlastní náklady, ale částka zůstala uložena na horší časy, když by počet členů židovské obce poklesl a už by nebylo možné údržbu hřbitova dále zvládat.¹²⁰

V Uhříněvsi dle dostupných údajů vykonávala Chevra Kadiša činnost nejméně od roku 1893.¹²¹

4.2.2 Chevra Kadiša v obci Hořice v Podkrkonoší, Janovice nad Úhlavou, Kolín

V židovské obci Hořice v Podkrkonoší se první zprávy o existenci a činnosti tohoto spolku objevují v 19. století.¹²² Spolek disponoval značným jměním. Měl i vlastní pohřební vůz.¹²³ Zdejší spolek v roce 1897 z vlastních dobrovolných příspěvků zřídil a 2. listopadu vysvětil nový hřbitov.¹²⁴ Chevra Kadiša v té době spravovala více nadací pro chudé. Jejich celkové jmění v té době obnášelo 40 000 korun.¹²⁵ V roce 1776 odkoupil spolek od obce místo pro postavení márnice (částečně nemocnice)¹²⁶ a bytu pro hlídače hřbitova.¹²⁷ Hřbitov byl v následujících letech opakovaně rozšířen. Domek s nemocnicí v roce 1866 vyhořel. Ještě v tom stejném roce byl za podpory a darů obnoven a zvětšen.¹²⁸ V roce 1897 byl zřízen nový hřbitov, který ovšem vyžadoval zvýšené náklady. O ty se postaral místní spolek Chevra Kadiša, který uspořádal

¹²⁰ Srov. GOLD, H. *Die Juden und Judengemeinden Bohmens in Vergangenheit und Gegenwart I*, s. 7–8.

¹²¹ V tomto roce se objevuje údaj, který oznamuje, že předsedou byl Em. Maendl.

¹²² Pokladní kniha je vedena od roku 1846. V roce 1822 je jako předseda spolku uváděn Nathan Seligmann. Okresní úřad tento spolek vede v roce 1860 pod názvem Armenbruderschaft (česky Chudinské bratrstvo). V roce 1872 se objevuje také název Krankenpflege und Beerdigungsbruderschaft (česky Bratrstvo pohřební a pro péči chudých)

¹²³ Za války v roce 1866 jej bylo použito také k dopravě raněných a zemřelých vojáků i civilistů.

¹²⁴ Náklady činili 18 000 korun.

¹²⁵ Srov. GOLD, H. *Die Juden und Judengemeinden Bohmens in Vergangenheit und Gegenwart I*, s. 185.

¹²⁶ Domek u hřbitova sloužil k přechodnému uložení mrtvol Židů i jako nemocnice pro židovské obyvatelstvo. Špitál neměl žádné fondy a provozován byl pouze z milodarů. Z tohoto důvodu požadovalo u města i osvobození od daní.

¹²⁷ Hlídač byl ustanoven z důvodů různých naschválů proti židovskému obyvatelstvu. Např. v roce 1777 byl příchod ke židovskému hřbitovu naschvál zabarikádován a učiněn neschůdným. Městská komise uznala, že to bylo učiněno neprávem a umožnila Židům si příchod ke hřbitovu upravit a oplotit.

¹²⁸ Znovu byly postaveny dvě světnice a dvě komory. Většina darů byla od Židů kteří nepatřili do židovské obce Hořice. Největšími dárci byli Adolf Mautner 200 zlatých, Josef Mautner a Hartmann Hirsch 100 zlatých, S.L.Sobotka, Max Mautner, Mudr. Seegen a firma Frank a Adler po 50 zlatých.

dobročinnou sbírku u členů hořické židovské obce i mimo ni.¹²⁹ Štědrost spolku nesouvisela jenom s hřbitovem a pozůstalými. Finančně se podílel i na podpoře výstavby nové školní budovy v obci. Na výstavbu daroval 1 000 zlatých. Dále pořádal sbírky pro chudé, ze kterých se přispívalo souvěrcům v zimních měsících, například na otop. Majetnější členové spolku finančně podporovali vdovu po zemřelém učiteli Segrovi po celou dobu výchovy jejích dětí. Současně se pořádaly sbírky ve prospěch chudých jedinců, chudých školních dětí, nemocných a ústavů v Praze a ve Vídni. Nejtěžší úkol pro spolek nastal ve světové válce, kde byla pomoc zaměřena hlavně na uprchlíky z Haliče.

V židovské obci Janovice nad Úhlavou byl založen spolek pod názvem Bratrstvo Nér Tomid. Zachovaly se i jeho původní stanovy.¹³⁰ V roce 1876 se spolek přejmenoval a byly schváleny stanovy nového spolku pod názvem Israelitische Beerdigungsbruderschaft in Kohljanowitz. Spolek v roce 1899 založil zvláštní chudinskou pokladnu a od té doby do ní plynuly všechny dary. Spolek navíc dobrovolně zrušil i výroční hostinu, aby mohl věnovat peníze na opravu a rozšíření hřbitova. Předseda spolku navíc v roce 1907 na vlastní náklady osázel novou část hřbitova stromy a upravil nové cesty a schody.

Každý spolek v židovské obci měl svoje vlastní stanovy. Stanovy Chevra Kadiši v Kolíně jsou z roku 1680, napsány byly ovšem podle stanov z roku 1610.¹³¹ Ke Kolínskému spolku už od začátku patřil hřbitov.¹³² Na hřbitově stál domek, který v té době sloužil chudině jako nemocnice a cizí jej mohli využít jako noclehárnu (hekdeš). Sluha patřící ke spolku (liberer) zde za symbolickou úhradu ošetřoval cizince a nemocné. Kolínský hřbitov je navíc vzácnou památkou.¹³³

4.2.3 Chevra Kadiša v obci Světlá nad Sázavou, Rokycany

Spolky Chevra Kadiša vznikaly v jednotlivých obcích většinou při založení místního hřbitova. Židovská obec Světlá nad Sázavou měla svůj původní hřbitov už od roku

¹²⁹ Součet nákladů za pozemek, úpravu cesty, zděný plot a portál s nápisem: „Prach jsi a v prach se navrátíš“, stál celkem kolem 8 000 zlatých. Částka byla vybrána od členů obce, příznivců mimo obec a sama Chevra kadisha darovala 1500 zlatých.

¹³⁰ Pocházejí nejspíše od rabína Steina a jsou psané v hebrejštině. Mají deset odstavců a jsou vlepny do kroniky židovské obce.

¹³¹ Kolínská Chevra Kadša je druhou nejstarší. Starší je pouze Chevra Kadiša z Prahy.

¹³² Nejstarší náhrobek pochází z roku 1418.

¹³³ Od roku 1600 je zde pohřben Becalel, syn proslulého pražského rabína Léva. O kousek vedle je pohřben i rabinův bratr.

1742, kde se pohřbívalo až do roku 1886. V témž roce byl otevřen nový větší hřbitov, hned vedle katolického. Spolek Chevra Kadiša vznikl v roce 1875 a jeho činnost byla potvrzena 18. dubna 1876 místodržitelským výnosem č. 17.354.¹³⁴

Díky historickým záznamům z knih Chevra Kadiša se můžeme dozvědět také informace, které potvrzují dobu osídlení měst židovským obyvatelstvem. Například ve městě Rokycany se nezachovaly přesné údaje o tom, kdy se ve městě usídlili první Židé. Existují ovšem věrohodné údaje o tom, že v Rokycanském okrese v obcích Terešov a Prašný Újezd žily už v roce 1520 roztroušené židovské rodiny. Záznamy z této doby lze nalézt v knize Haskara¹³⁵ Chevra Kadiša v Terešově a v pamětní knize židovského dobročinného spolku Gemilas Chasodim který byl činný v obci Prašný Újezd.

¹³⁴ Srov. GOLD, H. *Die Juden und Judengemeinden Bohmens in Vergangenheit und Gegenwart I*, s. 616.

¹³⁵ Židovská zádušní kniha.

ZÁVĚR

V této práci jsem se snažil zachytit dle dostupných informací příchod Židů do Čech, historii a průřez jejich životem a činnostmi až do roku 1914. Velice mě zaujalo, že jedním z nejsilnějších rysů judaismu byla schopnost židovského národa nepodlehnout asimilačním tlakům ani v těch nejvzdálenějších oblastech, kde se dobrovolně usadil. Právě proto si zachoval svojí vlastní identitu až do dneška.

V jednotlivých kapitolách jsem popsal dobročinnost a charitativní práci v judaismu, zabýval jsem se také zákony a nařízeními, které dost podstatně a ve většině případů negativně ovlivňovali židovské dějiny. Pojednal jsem o vztahu Židů jako národa a o vzájemném vlivu náboženství a dobročinnosti. V závěrečné kapitole jsem zpracoval informace o židovském spolku Chevra Kadiša, jehož činnost by mohla být příkladem pro dnešní dobu. Zvolené téma jsem určitě nevyčerpal stoprocentně. Dějiny židovského národa jsou značně obsáhlé. Myslím, že je stále ještě dostatek informací, které nám zůstávají skryté. Dobročinnost je s židovským národem svázána od nepaměti. Při hlubším zkoumání bychom určitě narazili na nové poznatky, které by nám mohly přinést cenné informace o životě tohoto národa. Neexistuje žádný jiný národ na světě, který byť všemi odstrkován si zachoval za celou dobu své existence svojí identitu a svoje tradice.

SEZNAM LITERATURY

- ČAPKOVÁ, K. *Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách*. Praha: Paseka, 2005. ISBN 80-7185-695-9.
- FIEDLER, J. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*. Praha: Sefer, 1992. ISBN 80-900895-1-8.
- GOLD, H. *Die Juden und Judengemeinden Bohmens in Vergangenheit und Gegenwart I*. Praha: Židovské nakladatelství, 1934. ISBN neuvedeno.
- JOHNSON, P. *Dějiny židovského národa*. Řevnice: Rozmluvy, 1996. ISBN 80-85336-31-6.
- LIEBEN, S. H. *Chevra kadiša v Praze*. Věstník židovské obce náboženské v Praze Praha ročník 5 číslo 6, 1938. ISSN 1803-7852.
- NEWMAN, J.; SIVAN, G. *Judaismus ad A do Z*. Praha: Sefer, 2004. ISBN 80-900895-3-4.
- NOSEK, B.; DAMOHORSKÁ, P. *Židovské tradice a zvyky*. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1518-9.
- STEHLÍK, M. *Židé na Dačicku a Slavonicku*. Dačice: Městské muzeum a galerie v Dačicích, 2002. ISBN neuvedeno.
- VOLAVKOVÁ, H. *Židovské museum v Praze*. Praha: Výtvarný odbor Umělecké besedy v Praze, 1948. ISBN neuvedeno.

ABSTRAKT

VOJTÍŠEK, R. *Historický pohled na dobročinnost a charitativní činnost u židovského obyvatelstva v Čechách do roku 1914*. České Budějovice 2013. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra teologických věd. Vedoucí práce R. Svoboda.

Historický pohled na dobročinnost a charitativní činnost u židovského obyvatelstva v Čechách do roku 1914

Klíčová slova: Židé, židovská obec, židovské náboženství, judaismus, spolky, dobročinnost, charita, synagogy, Chevra Kadiša, ghetto, Talmud, Tóra

Práce se zabývá historií dobročinnosti a charity židovského obyvatelstva v Čechách od jejich příchodu až do roku 1914. První kapitola popisuje jejich příchod v delším historickém kontextu od počátku přes středověk až po novověk a zákony a nařízení, které měli vliv na jejich život. Druhá kapitola je věnována vzájemné souvislosti židovského náboženství a konání dobročinnosti. Činnost spolků a jednotlivců v rámci udržování a výstavby synagog, konání dobročinnosti, pak představuje třetí kapitola. Uvádí hlavní aktivity a přístup jednotlivých spolků, sdružení a osob k řešení sociálních problémů. Představuje i spolky, které jsou poměrně neznámé, a osvětluje jejich činnost. Čtvrtá kapitola se soustřeďuje výhradně na popis a činnost spolku Chevra Kadiša. Popisuje jeho vznik a náplň činností. Zabývá se důstojností aktu při pohřbech a činnostech s nimi spojených.

ABSTRACT

Historical view of charity and charity activities of Jewish people in Bohemia until 1914

Key words: Jews, Jewish community, Jewish religion, Judaism, clubs, charity, synagogues, Chevra Kadisha, ghetto, Talmud, Torah

The thesis deals with the history of charity itself and charity of Jewish people in Bohemia from their approach until 1914. The first chapter describes the approach in a longer historical context from the very beginning through the Middle Ages to the Early modern period, and the laws and regulations which influenced their lives. The second chapter defines interrelation of the Jewish religion and the provision of charity. Activities of the clubs and individuals in terms of maintaining and building synagogues together with providing charity are presented in the third chapter. It shows the main activities and approaches of individual clubs, associations and people to social problem solving. The chapter also introduces clubs that are relatively unknown and explains their activities. The fourth chapter entirely focuses on the description and activity of the club of Chevra Kadisha. It describes the origins and contents of its activity and it also deals with the dignity of the act during funerals and activities associated with it.